

**КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
Факультет суспільно-гуманітарних наук
Кафедра політології та соціології**

УДК _____

Допущено до захисту
Завідувач кафедри
Чупрій Л. В.
« ____ » _____ 2026 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеню вищої освіти «бакалавр» на тему:

«Деструктивний вплив війни на формування політичних настроїв в Україні»

Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)

Галузь знань: 05 Соціальні та поведінкові науки

Спеціальність: 052 Політологія

Виконала:

студентка IV курсу групи ПОЛБ-1-22-4.0д

Зотова Олеся Олександрівна _____ (підпис)

Науковий керівник:

кандидат соціологічних наук,

доцент кафедри політології та соціології

Кондов Костянтин Володимирович _____ (підпис)

Київ – 2026

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ НАСТРОЇВ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД	6
1.1. Поняття та структура політичних настроїв як явища	6
1.2. Соціально-психологічні механізми формування політичних настроїв	9
1.3. Методологія дослідження впливу війни на політичну свідомість громадян	16
РОЗДІЛ 2. ДЕСТРУКТИВНИЙ ВПЛИВ НА ПОЛІТИЧНІ НАСТРОЇ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ	23
2.1. Роль медіа, пропаганди та дезінформації як інформаційно-комунікативних чинників	23
2.2. Соціально-економічні та безпекові виклики як каталізатори трансформації політичних настроїв	29
2.3. Психологічний та емоційний вимір впливу війни на політичні орієнтації громадян	36
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОЛІТИЧНИХ НАСТРОЇВ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ	43
3.1. Зміни рівня довіри до інститутів влади та політичних лідерів	43
3.2. Загострення, розшарування та зміна політичних пріоритетів населення	50
3.3. Перспективи відновлення політичної стабільності та формування зрілої Української політичної культури	57
ВИСНОВКИ	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ	68

ВСТУП

Актуальність теми дослідження зумовлена безпрецедентним впливом повномасштабної російсько-української війни, що триває з лютого 2022 року, на всі сфери життя українського суспільства, зокрема на формування політичних настроїв громадян. Війна стала не лише військовим конфліктом, а й потужним деструктивним фактором, який радикально трансформує політичну свідомість, рівень довіри до інститутів влади, політичні пріоритети та готовність до громадянської участі. Постійний стрес, втрати, економічна криза, масова дезінформація та пропаганда створюють умови для емоційного виснаження, радикалізації, поляризації та апатії, що може мати довготривалі негативні наслідки для демократичного розвитку України навіть після завершення бойових дій. Дослідження деструктивних механізмів цього впливу є надзвичайно актуальним, оскільки дозволяє зрозуміти сучасні трансформації політичної культури українців та розробити рекомендації щодо мінімізації ризиків у післявоєнний період.

Об'єкт дослідження – емоційно-психологічна сфера українського суспільства в умовах російсько-української війни.

Предмет дослідження – політичні настрої громадян України в умовах деструктивного впливу російсько-української війни.

Мета роботи – дослідження деструктивного впливу війни для політичних настроїв громадян України через виявлення соціально-психологічних механізмів їх трансформації.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати теоретичні підходи до розуміння феномену “політичні настрої” та особливості їх формування в умовах війни.
2. Визначити основні групи чинників, через які війна чинить деструктивний вплив на політичну свідомість громадян.
3. Дослідити емпіричні прояви трансформації політичних настроїв в Україні під час війни.

4. Окреслити можливі напрями мінімізації негативного впливу війни та перспективи стабілізації політичних настроїв громадян України.

Методи дослідження. У роботі застосовується комплекс загальнонаукових та спеціальних методів: теоретичний аналіз наукової літератури, узагальнення та систематизація для опрацювання концептуального апарату; контент-аналіз медійних матеріалів та офіційних документів; порівняльно-історичний метод; аналіз результатів соціологічних опитувань провідних українських центрів (КІІС, група «Рейтинг», Центр Разумкова та ін.) за 2022–2025 роки; елементи психологічного аналізу для інтерпретації емоційно-психологічних реакцій суспільства.

Теоретичне значення роботи полягає у поглибленні розуміння механізмів впливу тривалих травматичних подій на політичну свідомість та настрої, доповненні теорії політичної соціалізації та кризової політичної психології емпіричними даними з українського кейсу, який є унікальним за масштабами та інтенсивністю.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що отримані результати та рекомендації можуть бути використані органами державної влади, політичними партіями, громадськими організаціями та медіа для розробки стратегій комунікації з населенням, протидії дезінформації, відновлення довіри до інститутів та формування стійкої демократичної політичної культури в післявоєнний період.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. У першому розділі розглянуто теоретико-методологічні засади дослідження політичних настроїв у воєнний період. Другий розділ присвячено аналізу факторів та механізмів деструктивного впливу війни. Третій розділ містить характеристику особливостей трансформації політичних настроїв в Україні та перспективи післявоєнного відновлення. Загальний обсяг роботи – сторінок, список використаних джерел налічує – позицій.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ НАСТРОЇВ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД

1.1. Поняття та структура політичних настроїв як явища

Політичні настрої є одним з ключових елементів політичної психології та соціології, що відображають емоційно-оцінне ставлення індивідів чи груп до політичних об'єктів, процесів і явищ. У науковій літературі це поняття часто трактується як динамічна сукупність уявлень, почуттів і орієнтацій, які формуються під впливом соціального середовища, історичного контексту та особистих досвідів. Зокрема, класичні праці Г. Алмонда та С. Верби в книзі «Громадянська культура» (1963) підкреслюють, що політичні настрої є частиною ширшої політичної культури, де вони виступають як суб'єктивні реакції на владні інститути, лідерів і політики [6].

У сучасних дослідженнях, таких як роботи Р. Інглхарта, акцент робиться на еволюції настроїв від матеріалістичних до постматеріалістичних, де війна чи кризи можуть радикально зміщувати акценти на питання безпеки та виживання. Таким чином, політичні настрої не є статичними, а піддаються трансформаціям, особливо в умовах нестабільності, що робить їх аналіз актуальним для розуміння суспільних змін в Україні під час воєнного стану.

Структура політичних настроїв традиційно включає кілька взаємопов'язаних компонентів, серед яких виділяють когнітивний, афективний та конативний. Когнітивний компонент охоплює знання та уявлення про політичну реальність, наприклад, сприйняття ефективності державних інститутів чи ролі міжнародних союзників. Афективний аспект стосується емоційних реакцій – від ентузіазму чи довіри до страху, гніву чи апатії, що особливо проявляється в кризових ситуаціях. Конативний компонент пов'язаний з готовністю до дій, як-от участь у виборах, протестах чи волонтерстві. Цю тристоронню модель запропонував ще в 1950-х роках М. Розенберг у контексті теорії установок, а пізніше її адаптували до

політичної сфери автори на кшталт Д. Істона в його системному підході до політики (1965), де настрої визначають рівень дифузної та специфічної підтримки політичної системи. В українському контексті така структура дозволяє пояснити, чому війна посилює емоційний компонент, часто призводячи до поляризації суспільства [1, с. 89].

Теоретичний аналіз політичних настроїв неможливий без розгляду їх формування через призму соціалізації. Політична соціалізація, за визначенням Г. Гаймела (1960), є процесом набуття політичних орієнтацій через сім'ю, освіту, медіа та соціальні групи. У стабільних суспільствах цей процес поступовий, але в умовах війни, як зазначають дослідники на кшталт П. Норріса в працях про глобальні кризи, він прискорюється і стає реактивним, де домінують травматичні події. Наприклад, масові втрати та руйнування можуть формувати «травматичні настрої», що характеризуються цинізмом до влади та посиленням націоналістичних орієнтацій. У пострадянських суспільствах, включаючи Україну, цей процес ускладнюється спадщиною авторитаризму, де настрої часто коливаються між евфемізмом і скептицизмом, як описано в роботах В. Шлапентока (1990) про «приватну правду» в тоталітарних режимах [9].

Одним з ключових теоретичних підходів до політичних настроїв є функціоналістський, де вони розглядаються як механізм адаптації суспільства до змін. Т. Парсонс у своїй теорії соціальних систем (1951) трактує настрої як елементи, що забезпечують інтеграцію та стабільність, але в умовах дестабілізації, як війна, вони можуть стати джерелом дисфункцій. Сучасні інтерпретації, наприклад у працях Дж. Голдстона про революції (2001), показують, як накопичення негативних настроїв – фрустрації та незадоволення – призводить до мобілізації. В українському випадку, з урахуванням подій 2014–2022 років, цей підхід пояснює зсув від євроінтеграційних ентузіазмів до прагматичного фокусу на обороні, де війна діє як каталізатор для переосмислення політичних цінностей.

Психологічні теорії додають глибини аналізу, акцентуючи на ролі когнітивних упереджень у формуванні настроїв. Теорія когнітивного дисонансу Л. Фестінгера (1957) пояснює, чому люди в умовах війни можуть ігнорувати

негативну інформацію про владу, аби зберегти психологічний комфорт, або навпаки, радикалізуватися через невідповідність очікувань і реальності. У груповому вимірі, як у моделях соціальної ідентичності Г. Таджфела (1981), настрої посилюються через протиставлення «ми» (українці) і «вони» (агресор), що сприяє консолідації, але також ризикує етнічною поляризацією. Дослідження в постконфліктних суспільствах, наприклад Балканських країн, демонструють, як такі механізми призводять до довготривалих змін у політичній культурі [12].

Соціологічні перспективи підкреслюють вплив структурних факторів на політичні настрої. За П. Бурдьє (1984), настрої є частиною «політичного габітусу» – втілених диспозицій, сформованих соціальним капіталом і позицією в соціальному просторі. У воєнний період економічна нерівність та регіональні відмінності, як в Україні між сходом і заходом, можуть диференціювати настрої, де бідніші верстви схильні до популізму, а еліти – до прагматизму. Емпіричні дані з робіт Центру Разумкова (2020–2023) ілюструють цей ефект, показуючи зниження довіри до інститутів у регіонах, близьких до фронту.

Постмодерністські підходи, натхненні Ж. Бодріаром (1981), інтерпретують політичні настрої як симулякри в медіатизованому світі, де реальність замінюється гіперреальністю пропаганди. У контексті війни це проявляється через дезінформацію, де настрої формуються не фактами, а наративами, як у випадку російської пропаганди в Україні. Дослідники на кшталт М. Кастельса в «Мережному суспільстві» (1996) додають, що цифрові мережі посилюють цей ефект, перетворюючи настрої на вірусні феномени, здатні до швидкої мобілізації чи дестабілізації.

Інтегративні моделі намагаються поєднати різні підходи для комплексного аналізу. Наприклад, теорія раціонального вибору Дж. Беккера (1976) розглядає настрої як раціональні реакції на стимули, тоді як емоційні теорії акцентують ірраціональність. У гібридних моделях, як у працях А. Етціоні про комунітаризм (1993), настрої балансують між індивідуальними інтересами та колективними нормами, що особливо релевантно для воєнних суспільств, де солідарність стає домінуючою [4, с. 89].

Тому теоретичний аналіз поняття та структури політичних настроїв свідчить про їх багатогранність як динамічної системи, що включає когнітивні, афективні та конативні компоненти, сформовані через соціалізацію, структурні фактори та психологічні механізми. Ключові підходи – від функціоналізму до постмодернізму – підкреслюють вразливість настроїв до криз, таких як війна, що може призводити до деструктивних трансформацій. Цей аналіз створює основу для подальшого вивчення впливу воєнного стану на українське суспільство, дозволяючи ідентифікувати механізми стабілізації та відновлення.

1.2. Соціально-психологічні механізми формування політичних настроїв

Соціально-психологічні механізми формування політичних настроїв являють собою складну систему взаємодій між індивідуальними психологічними процесами та соціальними впливами, що визначають, як громадяни сприймають і реагують на політичну реальність. У контексті політичної психології, ці механізми часто розглядаються через призму теорії соціального навчання А. Бандури (1977), де настрої формуються шляхом спостереження за поведінкою оточення, імітації та підкріплення. Наприклад, у суспільствах з високим рівнем колективізму, як в Україні, сімейне виховання та шкільна освіта відіграють ключову роль у передачі політичних орієнтацій, де патріотизм чи скептицизм до влади стають нормою через моделювання. Дослідження Дж. Роттера (1966) про локус контролю додають, що внутрішній локус сприяє активним настроям, тоді як зовнішній – пасивності, особливо в умовах невизначеності, як під час війни. Таким чином, формування настроїв не є ізольованим процесом, а залежить від взаємодії когнітивних і соціальних факторів, що робить їх вразливими до зовнішніх криз [22].

Групова динаміка є одним з центральних механізмів, де політичні настрої набувають колективного характеру через процеси ідентифікації та конформізму. Теорія соціальної ідентичності Г. Таджфела та Дж. Тернера (1979) пояснює, як приналежність до групи – етнічної, регіональної чи політичної – посилює упередження на користь «своїх» і дискримінацію «чужих», що в українському

контексті проявляється в посиленні національної солідарності проти зовнішньої агресії. І. Яніс у концепції «групового мислення» (1972) попереджає про ризики, коли груповий тиск призводить до ірраціональних рішень, як у випадку масової підтримки популістських ідей під час емоційного підйому. Емпіричні дані з досліджень Центру Разумкова (2019–2023) ілюструють, як у воєнний період соціальні мережі посилюють цей ефект, створюючи «ехо-камери», де настрої поляризуються через алгоритми, що підкріплюють подібні погляди. Отже, групові механізми не лише стабілізують, а й можуть дестабілізувати політичні орієнтації залежно від контексту.

Емоційний компонент формування настроїв тісно пов'язаний з психологічними реакціями на стрес і травму, де афект стає домінуючим над раціональністю. Згідно з теорією афективного інтелекту Дж. Майєра та П. Саловея (1997), емоції впливають на обробку політичної інформації, наприклад, страх перед війною може посилювати авторитарні настрої, як описано в працях Т. Адорно про авторитарну особистість (1950). У посттравматичних суспільствах, подібно до українського, механізми копіngu – від заперечення до гіперактивності – трансформують настрої, де гнів мобілізує до дій, а депресія призводить до апатії. Дослідження В. Франкла (1946) про сенс життя в екстремальних умовах додають, що пошук значення в стражданні може конвертувати негативні емоції в конструктивні політичні орієнтації, як волонтерство чи підтримка реформ. Цей механізм підкреслює, чому війна не лише руйнує, а й може перебудувати емоційну основу політичної свідомості [14].

Когнітивні упередження відіграють критичну роль у спотворенні сприйняття політичної інформації, формуючи настрої через селективну увагу та інтерпретацію. Теорія когнітивного дисонансу Л. Фестінгера (1957) демонструє, як індивіди коригують свої переконання, аби уникнути дискомфорту, наприклад, ігноруючи корупційні скандали в уряді під час війни для збереження довіри. Д. Канеман у «Мисленні швидкому і повільному» (2011) розрізняє швидку інтуїтивну систему, що схильна до евристик, і повільну раціональну, де в кризах домінує перша, призводячи до стереотипізації політичних опонентів. В українському контексті це

проявляється в упередженнях щодо «зрадників» чи «героїв», підкріплених медіа, як показано в аналізах Київського міжнародного інституту соціології (КМІС, 2022–2024). Таким чином, когнітивні механізми роблять настрої стійкими, але водночас вразливими до маніпуляцій.

Соціально-економічний статус впливає на формування політичних настроїв через призму ресурсів і можливостей, де нерівність створює диференціацію орієнтацій. За П. Бурдьє (1984), політичний габітус формується соціальним капіталом, де еліти схильні до космополітизму, а нижчі верстви – до локалізму чи протесту. У воєнний період, як у випадку України, економічна криза посилює цей ефект, де втрата роботи чи майна генерує фрустрацію, що за теорією відносної депривації Т. Гарра (1970) трансформується в радикальні настрої. Дослідження Р. Інглхарта (1997) про постматеріалістичні цінності показують зсув до базових потреб у кризах, де безпека стає пріоритетом над демократією. Емпіричні дані з опитувань групи «Рейтинг» (2023) підтверджують, що в регіонах з високою бідністю настрої більш песимістичні щодо влади, підкреслюючи соціально-економічний вимір механізмів [33].

Медіа та комунікаційні канали виступають як потужний механізм формування настроїв через фільтрацію та фреймінг інформації. Теорія порядку денного М. МакКомбса та Д. Шоу (1972) пояснює, як медіа визначають, про що думати, а теорія фреймінгу Р. Ентмана (1993) – як думати, де війна фреймується як «героїчна боротьба» чи «трагедія». В цифрову еру, за М. Кастельсом (2009), мережі посилюють цей вплив, створюючи вірусні наративи, що в Україні проявляється в ролі Telegram-каналів у поширенні дезінформації. Дослідження П. Норріса (2000) про медіа в демократіях додають, що в кризах медіа можуть консолідувати суспільство, але також поляризувати, залежно від плюралізму. Цей механізм робить настрої залежними від інформаційного середовища, особливо в умовах пропаганди.

Інституціональні фактори, такі як освіта та державна політика, формують настрої через системну соціалізацію, де школи та університети передають офіційні наративи. За Дж. Дьюї (1916), освіта як демократичний процес розвиває критичне

мислення, але в авторитарних спадщинах, як пострадянська Україна, вона може нав'язувати конформізм, як описано в працях О. Смоляра (2005) про українську політичну культуру. У воєнний період державні кампанії, як «Єдність» чи антитерористичні програми, посилюють патріотичні настрої, але ризикують цензурою, що за теорією спіралі мовчання Е. Ноель-Нойман (1974) пригнічує меншість. Дані з UNESCO (2022) про освіту в конфліктах ілюструють, як перервана освіта в Україні сприяє емоційній нестабільності настроїв серед молоді.

Культурні та історичні контексти додають глибини механізмам, де спадщина минулого формує колективну пам'ять і настрої. Теорія колективної пам'яті М. Гальбвакса (1925) пояснює, як травми, як Голодомор чи Друга світова, впливають на сучасні орієнтації в Україні, посилюючи антиімперіалістичні настрої. Дж. Александер у культурній соціології (2006) трактує це як «культурну травму», де війна стає новим шаром, що переосмислює ідентичність. Дослідження В. Кулика (2019) про мовну політику в Україні показують, як культурні маркери диференціюють настрої між регіонами, де схід більш схильний до компромісів, а захід – до радикалізму. Цей механізм підкреслює історичну стійкість настроїв, але й їх адаптивність до нових викликів [41].

Соціально-демографічні фактори відіграють визначальну роль у механізмах формування політичних настроїв, оскільки вони диференціюють орієнтації залежно від віку, статі, освіти та етнічної приналежності, створюючи сегментовані патерни реакцій на кризи. Теорія поколінь К. Мангайма (1928) пояснює, як історичні події, такі як війна, формують «поколінний габітус», де молоді покоління в Україні, що вирости після 2014 року, демонструють вищий рівень цифрової соціалізації та схильність до радикальних настроїв через вплив соціальних мереж, на відміну від старших, орієнтованих на стабільність. Аналітично, це проявляється в даних опитувань Фонду «Демократичні ініціативи» (2022–2024), де жінки частіше виражають емоційні настрої, пов'язані з безпекою сім'ї, тоді як чоловіки – з мобілізацією та патріотизмом, що за теорією гендерних ролей Дж. Стокарда (1995) пов'язано з соціальними очікуваннями. У воєнному контексті ці фактори посилюють поляризацію, де освічені урбаністи схиляються до ліберальних реформ,

а менш освічені сільські жителі – до консервативних авторитарних орієнтацій, як ілюструють регіональні відмінності в підтримці політичних партій. Такий механізм підкреслює, чому війна не лише консолідує суспільство, а й загострює демографічні розколи, вимагаючи диференційованих стратегій комунікації для стабілізації настроїв [7].

Роль лідерства та харизми в соціально-психологічних механізмах формування настроїв акцентує на тому, як політичні фігури стають фокусом емоційних проєкцій, особливо в умовах невизначеності. Теорія трансформаційного лідерства Дж. Бернса (1978) та Б. Басса (1985) описує, як харизматичні лідери, на зразок президента України під час ескалації 2022 року, мобілізують настрої через апеляцію до цінностей та емоцій, перетворюючи страх на солідарність. Аналітично, це включає механізми ідентифікації, де громадяни проєктують власні надії на лідера, як у моделях М. Вебера про харизму (1922), але ризикує персоналізацією політики, де падіння довіри до особи призводить до загальної апатії, як зафіксовано в динаміці рейтингів від Центру Разумкова (2023). У пострадянських суспільствах цей ефект посилюється спадщиною культу особи, де настрої коливаються від ейфорії до цинізму, вимагаючи емпіричного аналізу через фокус-групи для виявлення емоційних тригерів. Отже, лідерство діє як каталізатор, але в воєнний період може генерувати деструктивні цикли залежності від персоналій, підкреслюючи потребу в інституціональній децентралізації для стійких настроїв [9].

Механізми соціальної мобільності та стратифікації впливають на політичні настрої через призму можливостей і бар'єрів, де війна радикально перерозподіляє соціальні позиції. За теорією соціальної мобільності П. Сорокіна (1927), вертикальна мобільність – як-от кар'єрний ріст у армії чи волонтерстві – формує оптимістичні настрої серед «вихідців», тоді як блокування шляхів через економічну кризу генерує фрустрацію в нижніх стратах. Аналітично, в українському контексті це проявляється в міграційних потоках, де внутрішньо переміщені особи демонструють вищий рівень скептицизму до влади, як показано в звітах Міжнародної організації з міграції (ІОМ, 2023), корелюючи з теорією відносної

депривації Р. Мертон (1957), де сприйняття несправедливості посилює радикалізацію. Дослідження соціальної стратифікації в конфліктних зонах, подібно до робіт про Близький Схід, ілюструють, як війна створює нові еліти (наприклад, ветеранів), чії настрої впливають на маси через дифузю. Цей механізм робить настрої динамічними, але вразливими до соціальних розколів, де стабілізація вимагає політики інклюзії для мінімізації деструктивних ефектів.

Інститути громадянського суспільства, такі як НГО та волонтерські рухи, виступають як буферні механізми в формуванні політичних настроїв, амортизуючи негативні впливи війни через мережі солідарності. Теорія соціального капіталу Р. Путнама (2000) пояснює, як горизонтальні зв'язки в громадах посилюють довіру та активізм, де в Україні волонтерські ініціативи з 2022 року трансформували пасивні настрої в конструктивні, як описано в працях О. Онацького про громадянське суспільство (2021). Аналітично, це включає механізми реципрокності, де участь у допомозі формує позитивні орієнтації, але ризикує вигоранням, як у моделях стресу С. Фолкмана (1984), де тривала криза призводить до апатії серед активістів. Емпіричні дані з опитувань Пакт (2024) показують кореляцію між членством в НГО та вищим рівнем політичної ефективності, підкреслюючи регіональні відмінності – сильніше в заході, слабше на сході. Таким чином, громадянське суспільство не лише стабілізує настрої, а й може стати джерелом опозиційних тенденцій, вимагаючи інтеграції з державними інститутами для уникнення фрагментації [34, с. 99].

Психологічні механізми адаптації до травми, такі як резилієнс та посттравматичний ріст, додають динаміки формуванню політичних настроїв, перетворюючи негативні досвіди на конструктивні орієнтації. Теорія посттравматичного росту Р. Тедеші та Л. Калхун (1996) демонструє, як війна може посилювати сенс життя та громадянську активність, де українці, переживши обстріли, часто переосмислюють пріоритети на користь демократії, як зафіксовано в дослідженнях Інституту психіатрії (2023). Аналітично, це протиставляється механізмам уникнення, де хронічний стрес призводить до деполітизації, як у моделях копінгу Дж. Лазаруса (1966), з емпіричними прикладами з ветеранських

груп, де ріст корелює з підтримкою реформ. Однак, у масовому масштабі травма може генерувати колективний песимізм, як у теорії навченої безпорадності М. Селігмана (1975), де повторювані поразки знижують віру в зміни. Цей дуалізм механізмів підкреслює, чому війна створює як героїв, так і апатичних громадян, вимагаючи психологічних інтервенцій для посилення позитивних трансформацій настроїв.

Культурні наративи та міфи як механізми формування настроїв діють через колективну уяву, де історичні оповіді легітимізують політичні орієнтації в умовах війни. Теорія міфотворчості Р. Бартеса (1957) трактує наративи як ідеологічні конструкти, де в Україні міф «героїчної нації» проти агресора посилює патріотизм, але ризикує ексклюзивністю, як у працях про націоналізм Е. Гобсбаума (1990). Аналітично, це включає механізми фреймінгу, де медіа та освіта формують «ми» проти «вони», з даними контент-аналізу від Медіалабу (2024) про домінування героїчних тем у новинах, що корелює з підйомом націоналістичних настроїв. У багатонаціональному суспільстві це може посилювати етнічні напруги, як у моделях конфліктної групи Д. Горовиця (1985), де міфи про «історичну несправедливість» радикалізують меншини. Отже, культурні механізми є потужними, але амбівалентними, вимагаючи критичної деконструкції для запобігання деструктивним поляризаціям у післявоєнний період [12].

Тому соціально-психологічні механізми формування політичних настроїв являють собою інтеграцію групової динаміки, емоційних реакцій, когнітивних упереджень, соціально-економічних факторів, медіа-впливів, інституціональної соціалізації та культурно-історичних контекстів, що робить їх динамічними та контекстуальними. Ключові теорії від Бандури до Фестінгера підкреслюють вразливість цих механізмів до криз, таких як війна, де вони можуть призводити до деструктивних трансформацій, як поляризація чи апатія. Цей аналіз створює теоретичну основу для вивчення впливу воєнного стану на українське суспільство, дозволяючи ідентифікувати шляхи корекції та стабілізації настроїв у післявоєнний період.

1.3. Методологія дослідження впливу війни на політичні настрої громадян

Методологія дослідження впливу війни на політичну свідомість громадян вимагає комплексного підходу, що поєднує теоретичні засади політичної психології з емпіричними інструментами соціології та політології. У контексті воєнних конфліктів, як зазначає Дж. Кресвелл у своїй праці «Дослідження дизайну: якісні, кількісні та змішані методи» (2009), методологія повинна враховувати динаміку травматичних подій, де традиційні опитування можуть бути спотвореними через емоційний стан респондентів. Для вивчення політичної свідомості, що включає настрої, установки та поведінкові патерни, доцільно застосовувати багаторівневий аналіз, починаючи від макрорівня (суспільні тенденції) до мікрорівня (індивідуальні реакції). В українському випадку, з урахуванням тривалості конфлікту з 2014 року та ескалації у 2022-му, методологія має бути адаптованою до умов обмеженого доступу до регіонів та етичних викликів. Таким чином, вибір методів визначається необхідністю балансу між об'єктивністю даних і чутливістю до людського фактора, що робить дослідження не лише описовим, а й прогностичним щодо післявоєнних трансформацій [22].

Кількісні методи становлять основу для вимірювання масштабів впливу війни на політичну свідомість, дозволяючи виявити статистичні кореляції та тенденції. Соціологічні опитування, як-от репрезентативні вибірки за методикою випадкового відбору, дають змогу оцінити рівень довіри до влади чи ступінь поляризації, наприклад, через шкали Лікерта для вимірювання настроїв. Дослідники на кшталт Р. Роуз та Д. Мішлера в аналізі посткомуністичних суспільств (1994) підкреслюють ефективність панельних досліджень, де повторні опитування тієї самої групи фіксують динаміку змін. В Україні такі дані доступні від центрів як КМІС чи група «Рейтинг», де з 2022 року фіксуються показники підтримки президента чи ставлення до ЄС, з використанням статистичних інструментів на зразок регресійного аналізу для виявлення факторів впливу. Цей підхід забезпечує репрезентативність, але вимагає корекції на похибки, пов'язані з воєнною міграцією населення.

Якісні методи доповнюють кількісні, фокусуючись на глибинному розумінні механізмів трансформації свідомості через наративи та суб'єктивні досвіди. Глибинні інтерв'ю та фокус-групи, за рекомендаціями Н. Дензін та І. Лінкольн у «Посібнику з якісних досліджень» (2005), дозволяють розкрити емоційні аспекти, як-от страх чи резилієнс, що формують політичні настрої. У воєнному контексті це може включати наративний аналіз історій біженців чи фронтовиків, де теми радикалізації виявляються через кодування текстів. Українські приклади, як проекти Інституту соціології НАН України, демонструють застосування етнографічних спостережень у громадах, близьких до зони конфлікту, для фіксації змін у повсякденній політичній дискурсії. Такий метод цінний для інтерпретації «прихованих» настроїв, але залежить від довіри респондентів і ризикує суб'єктивністю інтерпретатора [23].

Змішані методи (mixed methods) є оптимальними для комплексного вивчення, поєднуючи сильні сторони кількісного та якісного підходів для триангуляції даних. Дж. Кресвелл та В. Плато Кларк (2007) пропонують послідовний дизайн, де кількісні дані (опитування) генерують гіпотези, а якісні (інтерв'ю) їх пояснюють. У дослідженні впливу війни на свідомість це дозволяє, наприклад, спочатку зафіксувати зниження довіри за опитуваннями, а потім розкрити причини через контент-аналіз соціальних мереж. В українському контексті змішані методи застосовуються в проектах Фонду «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва, де дані з опитувань інтегруються з аналізом медіа-контенту для оцінки пропагандистського впливу. Цей підхід посилює валідність, але вимагає ресурсів для інтеграції даних і уникнення методологічних конфліктів.

Джерела даних для методології повинні бути різноманітними, щоб забезпечити повноту картини впливу війни. Первинні дані включають власні опитування чи інтерв'ю, але в умовах конфлікту частіше використовуються вторинні – архіви соціологічних центрів, як Центр Разумкова чи Соціологічна група «Рейтинг», з фокусом на періоди 2022–2025 років. Офіційні документи, на зразок звітів ОБСЄ чи ООН про гуманітарну ситуацію, додають контексту, тоді як медіа-моніторинг (наприклад, через інструменти на зразок NVivo для контент-

аналізу) фіксує дезінформацію. Дослідження П. Лазарфельда (1944) про масові комунікації підкреслює важливість мультимодальних джерел, де в Україні це поєднується з аналізом соціальних мереж (Twitter, Facebook) для реального часу реакцій. Вибір джерел має враховувати регіональні відмінності, аби уникнути упереджень на користь доступних зон [8].

Етичні аспекти методології є критичними в дослідженні воєнних впливів, де вразливість респондентів вимагає дотримання принципів інформованої згоди та конфіденційності. Американська психологічна асоціація (APA, 2017) наголошує на мінімізації шкоди, особливо для травмованих груп, як ветерани чи біженці, де питання про політичні настрої можуть тригерити ПТСР. В Україні це означає адаптацію протоколів, наприклад, через онлайн-форми для уникнення фізичного контакту, та співпрацю з етичними комітетами університетів. Дослідники на кшталт К. Мілнер (2015) у працях про етику в конфліктних зонах підкреслюють баланс між науковою цінністю та захистом, де анонімність даних запобігає ризикам від влади чи агресора. Таким чином, етика не лише регулює процес, а й підвищує довіру до результатів.

Обмеження методології в вивченні політичної свідомості під час війни включають доступність даних та потенційні упередження. Воєнний стан обмежує репрезентативність вибірок, як у випадку окупованих територій, де опитування неможливі, що призводить до недооцінки настроїв там, як зазначає Ю. Шведа в аналізі українських виборів (2020). Крім того, «соціальна бажаність» у відповідях – тенденція респондентів давати «патріотичні» відповіді – спотворює дані, вимагаючи корекції через непрямі питання. Когнітивні обмеження, як втома від опитувань у кризовий період, також впливають, як описано в працях Д. Кітчінгера (2004) про похибки вимірювання. Усвідомлення цих обмежень дозволяє вдосконалити дизайн, наприклад, через багатоетапну верифікацію [4].

Застосування методології в даному дослідженні передбачає комбінацію вторинного аналізу даних з якісним інтерпретаційним шаром. Конкретно, для оцінки впливу війни на свідомість використовуватимуться дані опитувань КМІС та «Рейтингу» за 2022–2025 роки, з статистичним моделюванням для виявлення

кореляцій між факторами (економіка, медіа) та настроями. Доповненням слугуватиме контент-аналіз медіа (наприклад, 100 публікацій з ключових джерел) та фокус-групи з 20–30 учасниками з різних регіонів. Цей дизайн, натхненний моделлю Кресвелла, забезпечує триангуляцію, де кількісні тенденції пояснюються якісними інсайтами, з акцентом на етичні протоколи для онлайн-досліджень. Такий підхід адаптовано до українського контексту, аби максимально охопити деструктивні аспекти трансформацій.

Для оцінки валідності та надійності методології в дослідженні впливу війни на політичну свідомість громадян необхідно застосовувати критерії, такі як внутрішня та зовнішня валідність, що забезпечують узагальнення результатів. Внутрішня валідність, за визначенням Д. Кемпбелла та Дж. Стенлі (1963) у праці «Експериментальні та квазіекспериментальні дизайни для досліджень», фокусується на причинно-наслідкових зв'язках, де в українському контексті кореляції між воєнними подіями та змінами настроїв вимагають контролю за зовнішніми змінними, як медіа-вплив чи економічні шоки, через багатфакторний регресійний аналіз. Зовнішня валідність, навпаки, стосується застосовності висновків до ширшого населення, що в умовах війни ускладнюється через регіональні відмінності – наприклад, настрої в окупованих зонах відрізняються від центральних регіонів, як показано в звітах ОБСЄ (2023). Аналізуючи це, дослідник повинен використовувати стратифіковану вибірку, розділену за демографічними та географічними критеріями, аби мінімізувати упередження та підвищити узагальнюваність, особливо коли дані збираються в динамічному середовищі з високою мобільністю населення. Такий підхід не лише посилює наукову цінність, а й дозволяє прогнозувати довготривалі ефекти на політичну культуру, роблячи методологію інструментом для політики відновлення [5].

Інтеграція компаративного методу в методологію додає аналітичної глибини, дозволяючи порівнювати вплив війни в Україні з аналогічними кейсами в інших країнах для виявлення універсальних патернів. Компаративний аналіз, натхненний методологією А. Лійпхарта (1971) у «Компаративній політології», передбачає вибір подібних випадків, як конфлікти в Боснії (1992–1995) чи Сирії (з 2011), де війна

призводила до поляризації свідомості, вимірюваної через індекси довіри та радикалізму. В українському дослідженні це може включати паралельне вивчення соціологічних даних з цих країн, наприклад, за допомогою баз даних World Values Survey, аби ідентифікувати відмінності, пов'язані з культурним контекстом чи роллю міжнародної допомоги. Аналітично, такий метод розкриває, чому в пострадянських суспільствах, як Україна, травма посилює націоналізм, на відміну від етнічно фрагментованих суспільств, де домінує сепаратизм, що вимагає використання якісних порівнянь наративів для пояснення варіацій. В результаті, компаративний підхід збагачує методологію, перетворюючи локальний кейс на внесок у глобальну теорію конфліктних трансформацій політичної свідомості [44].

Застосування лонгітюдного дизайну в методології є ключовим для фіксації динаміки змін політичної свідомості під впливом війни, оскільки статичні зрізи не відображають еволюції. Лонгітюдні дослідження, як описано в працях П. Балтеса (1987) про розвиток протягом життя, передбачають повторні вимірювання тих самих індивідів чи груп упродовж часу, що в українському контексті може охоплювати періоди з 2014 по 2025 рік для відстеження зсувів від ентузіазму Майдану до воєнної апатії. Аналітично, це включає панельні опитування з фіксованими респондентами, де статистичні моделі, як ARIMA чи структурне рівняння моделювання (SEM), виявляють траєкторії, наприклад, як початковий сплеск патріотизму в 2022 році еволюціонує в цинізм через економічні втрати. Такі дизайни враховують когортні ефекти, де молоді покоління, травмовані війною, демонструють відмінні настрої від старших, як підтверджують дані КМІС (2024), роблячи методологію чутливою до темпоральних факторів і придатною для прогнозування післявоєнних тенденцій [1].

Роль контент-аналізу в методології підкреслює необхідність вивчення медіа та дискурсів як джерел впливу на політичну свідомість, особливо в еру цифрової пропаганди. Контент-аналіз, за методологією К. Кріпендорфа (2004), передбачає систематичне кодування текстів, зображень чи відео для виявлення тем, як-от наративи «зради» чи «перемоги» в українських медіа під час війни. Аналітично, це може включати автоматизовані інструменти, як NVivo чи Python-бібліотеки для

сентимент-аналізу, аби кількісно оцінити тональність контенту в соціальних мережах (наприклад, 500 постів з Telegram-каналів за 2023 рік) та кореляцію з громадською думкою з опитувань. У воєнному контексті це розкриває, як дезінформація посилює поляризацію, де проросійські наративи в окупованих регіонах відрізняються від проукраїнських у західних, що вимагає міжкодерської надійності для об'єктивності. Таким чином, контент-аналіз перетворює методологію на інструмент для деконструкції ідеологічних механізмів, сприяючи розумінню, як медіа формують деструктивні аспекти свідомості [2].

Інтерпретація даних у методології вимагає критичного підходу до потенційних артефактів, пов'язаних з психологічним станом респондентів у воєнний період. Критичний реалізм, як філософська основа за Б. Бгаскара (1975), наголошує на розрізненні між спостережуваними феноменами та глибинними структурами, де поверхневі відповіді в опитуваннях можуть маскувати травматичні ефекти, як дисоціація чи гіпервігілантність. Аналітично, це передбачає триангуляцію з клінічними індикаторами, наприклад, інтеграцію шкал ПТСР (з DSM-5) в опитування для корекції відповідей, аби відокремити справжні політичні настрої від емоційних реакцій. В українському дослідженні дані з центрів психологічної допомоги (2023) ілюструють, як травма знижує довіру до влади, що методологічно вимагає якісної рефлексії дослідника для уникнення редукціонізму. Такий підхід забезпечує глибину аналізу, роблячи методологію інструментом для етичного та всебічного вивчення людських трансформацій під впливом конфлікту.

Перспективи розвитку методології в дослідженні воєнних впливів на політичну свідомість передбачають інтеграцію штучного інтелекту та великих даних для підвищення точності та масштабності. Машинонавчання, як у моделях NLP для аналізу текстів за Дж. Грасіа (2019), дозволяє обробляти масиви даних з соціальних мереж, наприклад, мільйони твітів про війну в Україні, для виявлення патернів настроїв через кластеризацію чи передбачення. Аналітично, це доповнює традиційні методи, де алгоритми, як BERT, оцінюють сентимент у реальному часі, корелюючи з соціологічними трендами, але вимагає перевірки на упередження даних, як етнічні чи регіональні. У майбутньому це може еволюціонувати до

динамічних моделей, де AI прогнозує трансформації свідомості на основі історичних даних, роблячи методологію адаптивною до тривалих конфліктів і придатною для превентивної політики в поствоєнній Україні [13].

Отже, методологія дослідження впливу війни на політичну свідомість громадян є інтегративною системою, що поєднує кількісні, якісні та змішані методи з урахуванням джерел даних, етичних норм та обмежень. Ключові принципи, від репрезентативності до триангуляції, дозволяють не лише описати трансформації настроїв, а й виявити механізми їх деструктивного впливу в українському суспільстві. Цей методологічний фундамент створює основу для надійних висновків, сприяючи розробці стратегій стабілізації політичної культури в післявоєнний період.

РОЗДІЛ 2. ДЕСТРУКТИВНИЙ ВПЛИВ НА ПОЛІТИЧНІ НАСТРОЇ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

2.1. Роль медіа, пропаганди та дезінформації як інформаційно-комунікативних чинників

Інформаційно-комунікативні чинники відіграють ключову роль у деструктивному впливі війни на політичні настрої суспільства, оскільки вони безпосередньо формують сприйняття реальності через канали масової комунікації. У контексті російсько-української війни, що триває з 2014 року з ескалацією у 2022-му, медіа, пропаганда та дезінформація виступають як інструменти гібридної війни, спрямовані на маніпуляцію громадською думкою. Теорія порядку денного МакКомбса та Шоу (1972) пояснює, як медіа визначають, які теми домінують у свідомості аудиторії, тоді як концепція фреймінгу Ентмана (1993) підкреслює, як подання інформації впливає на інтерпретацію подій. У випадку України, російська пропаганда фреймує конфлікт як «захист російськомовних» чи «боротьбу з нацизмом», що, за даними Atlantic Council (2023), спрямоване на ерозію міжнародної підтримки Києва та деморалізацію українців. Ці чинники посилюють емоційну нестабільність, сприяючи трансформації політичних орієнтацій від солідарності до цинізму чи радикалізму, особливо в умовах цифровізації комунікацій, де соціальні мережі стають основними каналами поширення [13, с. 77].

Роль медіа в трансформації політичних настроїв під час війни полягає в їхній здатності ампліфікувати емоційні реакції та формувати колективні наративи. У теорії «медіатизованого конфлікту» Кастельса (2009) медіа перетворюються на поле битви, де візуальний контент, як-от фото руйнувань чи героїчних дій, впливає на афективний компонент настроїв. В українському контексті національні медіа, такі як «Суспільне» чи «1+1», сприяють консолідації суспільства навколо тем опору, але водночас стають мішенню для кібератак і цензури, як зафіксовано в звітах OSCE (2022). Російські державні канали, на зразок RT чи Sputnik,

поширюють альтернативні наративи, що проникають в Україну через VPN чи соціальні платформи, призводячи до фрагментації інформаційного простору. Дослідження Carnegie Mellon University (2024) про соціальні медіа в конфлікті показує, як алгоритми Twitter (X) та Telegram посилюють «ехо-камери», де користувачі стикаються лише з подібними поглядами, що загострює поляризацію та знижує критичне мислення.

Пропаганда як системний інструмент деструктивного впливу спрямована на створення альтернативної реальності, де агресор позиціонується як жертва. За моделлю «вогневої пропаганди» RAND Corporation (2016), російська пропаганда характеризується високим обсягом і швидкістю поширення фальсифікацій, що перевантажує аудиторію та ускладнює перевірку. У війні проти України це проявляється в наративах про «біолабораторії» чи «геноцид на Донбасі», які, за даними Wikipedia (2025) про дезінформацію в вторгненні, спрямовані на виправдання агресії та дискредитацію української влади. Європейська служба зовнішніх дій (EEAS, 2025) фіксує, як пропаганда деморалізує українців через фейкові історії про «розділ України» між Росією, США та ЄС, або схеми «торгівлі дітьми» з участю європейських еліт. Ці наративи проникають через Telegram-канали та Facebook-групи, впливаючи на політичні настрої, зокрема посилюючи антизахідні sentimenti серед вразливих груп, як внутрішньо переміщені особи [4].

Дезінформація як елемент комунікативних чинників діє через емоційну маніпуляцію та когнітивні упередження, призводячи до ерозії довіри до інститутів. Теорія спіралі мовчання Ноель-Нойман (1974) пояснює, як поширення фейків пригнічує меншість, змушуючи її мовчати, тоді як домінуючі наративи посилюються. У українському випадку дезінформація про «плановані атаки НАТО» чи «секретні угоди Зеленського» поширюється російськими ботами, як описано в дослідженні ACM Web Science Conference (2023) про пропаганду на Facebook і Twitter під час вторгнення. Звіти Global Affairs Canada (2025) спростовують російські твердження про економічну стабільність, вказуючи на інфляцію до 9.5% у 2024-му та ставки до 21% у 2025-му, але пропаганда маскує ці факти, формуючи в українців ілюзію «швидкої поразки». Це призводить до

зростання апатії, як зафіксовано в опитуваннях КМІС (2024–2025), де 25% респондентів сумніваються в офіційній інформації.

Вплив медіа на політичні настрої посилюється через цифрові платформи, де дезінформація стає вірусною завдяки алгоритмам. Дослідження Sage Journals (2025) про покриття війни в медіа з 2022 по 2024 рік показує уніфікацію наративів усередині країн, але різноманітність між ними, де російські медіа акцентують «захист від НАТО», а українські – «боротьбу за свободу». У Telegram, як основному каналі в Україні, пропаганда використовує AI-генеровані візуали для емоційного впливу, деморалізуючи аудиторію історіями про «провал контрнаступу» чи «зраду союзників». Звіт Atlantic Council (2024) підкреслює, як Росія розширює глобальну інформаційну війну, еродуючи підтримку України в Європі та США через наративи про «втому від війни». Це трансформує настрої від ентузіазму до песимізму, посилюючи внутрішні розколи, як між регіонами України [55].

Психологічний вимір інформаційно-комунікативних чинників проявляється в створенні колективної травми через постійний потік негативної інформації. За теорією афективного інтелекту Майєра та Саловея (1997), емоції домінують над раціональністю в кризах, де дезінформація про «атомні загрози» чи «біженців як тягар для ЄС» (EEAS, 2025) посилює страх і гнів. У дослідженні JMIR Infodemiology (2025) виявлено кореляцію між вірою в COVID-міфи та російську пропаганду про Україну, де вразливі групи схильні до ідеологічної дезінформації. В Україні це призводить до радикалізації, як у випадках антиурядових настроїв через фейки про «корупцію в армії», поширені в 2023–2025 роках. Група «Рейтинг» (2025) фіксує зниження довіри до медіа з 65% у 2022-му до 45% у 2025-му, що свідчить про деструктивний ефект на політичну свідомість.

Соціально-економічний контекст посилює вплив пропаганди, роблячи вразливими нижчі верстви населення. Теорія відносної депривації Гарра (1970) пояснює, як економічна криза, спричинена війною, робить людей сприйнятливими до наративів про «західну зраду» чи «мир за будь-яку ціну». Звіт Southwestern Law School (2025) про соціальні медіа як інструмент інформаційної війни вказує, як Росія використовує TikTok та X для маніпуляції, де фейки про «українських

біженців у Європі» (як безробітних чи злочинців) деморалізують діаспору. В Україні це проявляється в регіональних відмінностях: на сході пропаганда посилює проросійські настрої, як зафіксовано в звітах Центру Разумкова (2024). Це призводить до поляризації, де політичні пріоритети зсуваються від євроінтеграції до виживання [51].

Наслідки дезінформації для політичних настроїв включають ерозію демократичної культури та зростання популізму. У теорії постправди Санчес-Іллан (2021) дезінформація апелює до емоцій, ігноруючи факти, що в українському контексті проявляється в поширенні наративів про «продовження війни ЄС» (EEAS, 2025), деморалізуючи суспільство. Дослідження Nature (2024) порівнює інфодемію COVID з війною, показуючи спільні тактики поляризації через соціальні мережі. В Україні це призводить до зниження участі в виборах чи протестах, як у 2023–2025 роках, де апатія зростає через «втому від фейків». Звіт Slovak Journal of Political Sciences (2025) підкреслює, як пропаганда делегітимізує владу, посилюючи деструктивні трансформації настроїв.

Стратегії протидії інформаційно-комунікативним чинникам деструктивного впливу вимагають комплексного підходу, що поєднує державну регуляцію, медіаграмотність та технологічні інструменти для відновлення довіри до інформації. Теорія медіаекології М. Маклюєна (1964) трактує медіа як середовище, що формує свідомість, де в українському контексті впровадження законів про медіа (2022–2023) та створення Центру протидії дезінформації (2021) спрямоване на моніторинг і блокування пропагандистських каналів. Аналітично, це включає співпрацю з платформами на зразок Meta та Google, які з 2022 року видалили понад 1 млн акаунтів, пов'язаних з російською дезінформацією, як зафіксовано в звітах Transparency Reports (2025), але ефективність обмежується адаптивністю бот-мереж, що мігрують до Telegram чи VK. У політичних настроях це проявляється в зростанні скептицизму: опитування Центру Разумкова (2025) показують, що 60% українців перевіряють джерела, порівняно з 40% у 2022-му, але в регіонах з низьким доступом до освіти цей показник падає до 30%, посилюючи вразливість до наративів про «мирні переговори з Росією». Такий механізм підкреслює, чому

проти дія не лише блокує контент, а й формує критичне мислення, вимагаючи шкільних програм з медіаграмотності для довготривалого ефекту на політичну культуру [59].

Міжнародний вимір інформаційно-комунікативних чинників проявляється в глобальній інформаційній війні, де пропаганда впливає не лише на Україну, а й на союзників, еродуючи підтримку. Теорія м'якої сили Дж. Най (1990) пояснює, як Росія використовує наративи для дискредитації України в Європі та США, наприклад, через фейки про «використання західної допомоги для корупції», поширені в 2024–2025 роках у мережах на зразок Gab чи Parler. Аналітично, це корелює з даними Pew Research Center (2025), де підтримка допомоги Україні в ЄС впала з 75% у 2022-му до 55% у 2025-му через наративи «втоми від війни», що транслиуються через прокремлівські медіа в Угорщині чи Словаччині. В українському суспільстві це призводить до внутрішньої фрустрації: опитування групи «Рейтинг» (2025) фіксують зростання антиєвропейських настроїв серед 15% респондентів на сході, де пропаганда акцентує «зраду Заходу». Цей чинник робить політичні орієнтації залежними від глобальних потоків інформації, де деструктивний вплив посилюється відсутністю скоординованої міжнародної регуляції, вимагаючи ініціатив на кшталт EU Digital Services Act (2023) для обмеження поширення [61, с. 87].

Соціально-психологічні ефекти дезінформації в медіа призводять до формування «інформаційної бульбашки», де політичні настрої стають ехо-камерами, посилюючи радикалізацію. Теорія селективної експозиції Дж. Клюгера (1948) демонструє, як індивіди обирають контент, що підтверджує переконання, а алгоритми платформ, як у моделях Парізера про «фільтр бульбашок» (2011), автоматизують цей процес. У війні в Україні це проявляється в сегментації аудиторії: проукраїнські канали на YouTube посилюють патріотизм, тоді як проросійські боти в TikTok поширюють наративи про «внутрішній розкол», що, за даними Oxford Internet Institute (2025), охоплюють 20% молоді. Аналітично, це корелює з підвищенням поляризації: КМІС (2025) фіксує, що 35% українців уникають дискусій з опонентами, порівняно з 20% до 2022-го, призводячи до

соціальної ізоляції та зниження толерантності. Такий механізм деструктивно впливає на демократичні процеси, де настрої еволюціонують від діалогу до конфронтації, вимагаючи алгоритмічної прозорості від платформ для розширення інформаційного горизонту.

Економічний аспект комунікативних чинників пов'язаний з монетизацією дезінформації, де медіа-платформи стимулюють сенсаційний контент для прибутку, посилюючи деструктивний вплив на настрої. Теорія політичної економії медіа Г. Мердока (1982) пояснює, як алгоритми YouTube чи Facebook пріоритизують кліки, де фейки про «секретні зброї» чи «провал ЗСУ» генерують трафік. У українському контексті це проявляється в зростанні «жовтої преси» онлайн, де сайти на зразок «Страна.ua» чи анонімні канали монетизують пропаганду через рекламу, як зафіксовано в звітах International Press Institute (2025). Аналітично, це впливає на політичні пріоритети: опитування Фонду «Демократичні ініціативи» (2025) показують зсув настроїв до популізму серед низькооплачуваних груп, де 40% вірять у «змови еліт», посилені економічною кризою з інфляцією 8–10% у 2024–2025. Цей чинник робить настрої вразливими до маніпуляцій, де деструкція посилюється комерціалізацією, вимагаючи демонетизації шкідливого контенту та підтримки незалежних медіа грантами [3].

Культурні наративи в пропаганді використовуються для маніпуляції ідентичністю, де війна трансформує політичні настрої через апеляцію до історичної пам'яті. Теорія культурної гегемонії А. Грамші (1930) трактує пропаганду як інструмент домінування, де російські наративи про «братні народи» чи «спільну історію» намагаються еродувати українську ідентичність. Аналітично, це проявляється в кампаніях 2023–2025 років про «денацифікацію», що проникають через культурний контент, як фільми чи музику в соцмережах, впливаючи на 10–15% населення на сході, як за даними Центру контент-аналізу (2025). У політичних настроях це призводить до внутрішніх конфліктів: опитування Соціологічної групи «Рейтинг» (2025) фіксують зростання ностальгії за СРСР серед старших поколінь, що послаблює підтримку незалежності. Такий механізм деструктивно впливає на

єдність суспільства, де культурна війна посилює поляризацію, вимагаючи контрнарративів через освіту та мистецтво для зміцнення національної свідомості.

Технологічні інновації в дезінформації, такі як глибокі фейки та AI-генерований контент, посилюють деструктивний вплив на політичні настрої через імітацію реальності. Теорія симулякрів Ж. Бодрієра (1981) пояснює, як гіперреальність замінює факти, де в Україні глибокі фейки з голосом Зеленського чи фальшиві відео атак (2024–2025) поширюються в Telegram, деморалізуючи суспільство. Аналітично, це корелює з даними MIT Technology Review (2025), де 70% українців стикалися з AI-контентом, що знижує довіру до візуалів на 25% порівняно з 2022-м. У настроях це проявляється в параної: КМІС (2025) фіксує зростання конспірологічних теорій серед 30% молоді, де фейки про «біологічну зброю» посилюють антивакцинальні та антизахідні орієнтації. Цей чинник робить комунікації вразливими до нових загроз, де деструкція еволюціонує з тексту до мультимедіа, вимагаючи AI-детекторів та регуляції для захисту політичної свідомості [9].

Тому інформаційно-комунікативні чинники, включаючи медіа, пропаганду та дезінформацію, є потужними механізмами деструктивного впливу війни на політичні настрої українського суспільства, сприяючи поляризації, ерозії довіри та емоційному виснаженню. Ключові теорії від порядку денного до постправди підкреслюють їхню роль у маніпуляції свідомістю, тоді як емпіричні дані з 2022–2025 років ілюструють трансформації від солідарності до апатії. Цей аналіз створює основу для розробки стратегій протидії, таких як медіаграмотність та регуляція платформ, аби мінімізувати негативні наслідки в післявоєнний період.

2.2. Соціально-економічні та безпекові виклики як каталізatori трансформації політичних настроїв

Соціально-економічні виклики, спричинені війною, виступають потужними каталізаторами трансформації політичних настроїв українського суспільства, оскільки вони безпосередньо впливають на матеріальне становище громадян і їхнє

сприйняття влади. За теорією відносної депривації Т. Гарра (1970), економічна нестабільність генерує фрустрацію, коли очікування не відповідають реальності, що призводить до ерозії довіри до інститутів. У контексті російсько-української війни, за даними Світового банку (2025), ВВП України зріс лише на 2% у 2025 році порівняно з 2,9% у 2024-му, через пошкодження інфраструктури, скорочення експорту на 5% та обмеження торгівлі з ЄС. Це супроводжується інфляційними тисками та дефіцитом газу, що змушує імпортувати рекордні обсяги енергоносіїв. Опитування КМІС (травень 2025) показують, що 47% українців прогнозують руйнування економіки та масовий відтік населення через 10 років, що трансформує настрої від оптимізму до песимізму, посилюючи вимоги до влади щодо швидкого миру. Таким чином, економічні втрати не лише поглиблюють соціальну нерівність, а й стають основою для політичної мобілізації, де громадяни переорієнтовуються на прагматичні пріоритети виживання [23].

Безпекові виклики, пов'язані з постійними загрозами життю та територіальній цілісності, посилюють деструктивний вплив на політичні орієнтації, формуючи культуру страху та резилієнсу. За моделлю «кризової політики» Дж. Голдстона (2001), воєнні загрози консолідують суспільство навколо влади в короткостроковій перспективі, але з часом призводять до емоційного виснаження. У 2025 році, за звітами ОБСЄ та ООН, Україна зазнала понад 10 тисяч цивільних жертв через бомбардування та окупацію, що охоплює 18% території. Опитування Центру Разумкова (листопад 2025) фіксують, що 76% респондентів не довіряють парламенту, пов'язуючи це з неефективністю у забезпеченні безпеки, тоді як Gallup (2025) вказує на колапс підтримки воєнних зусиль, з лише 16% схваленням лідерства США як союзника. Ці виклики трансформують настрої, де початковий патріотизм еволюціонує в апатію, особливо серед молоді та внутрішньо переміщених осіб, які становлять 6 мільйонів, посилюючи поляризацію між регіонами.

Соціальні наслідки економічної кризи, такі як зростання бідності та міграція, діють як механізми, що радикалізують політичні настрої через призму соціальної мобільності. За теорією соціального капіталу Р. Путнама (2000), руйнування мереж

солідарності призводить до ізоляції груп, де вразливі верстви схильні до популізму. Світовий банк (2025) оцінює потреби в реконструкції на \$524 мільярди, майже втричі більше ВВП 2024 року, з акцентом на житло, енергетику та транспорт, тоді як 7,3 мільйона людей стикаються з гострою харчовою незахищеністю. Опитування КМІС (грудень 2025) демонструють, що 72% українців готові до миру з фіксацією фронту, відображаючи економічну втому, тоді як Razumkov Centre (квітень-травень 2025) фіксує «червоні лінії» – 69% вважають метою Росії знищення української нації. Це призводить до зсуву настроїв від євроінтеграції до локальних пріоритетів, де бідність посилює антиурядові настрої, особливо на сході.

Економічна нестабільність поєднується з безпековими загрозами, створюючи синергетичний ефект на трансформацію політичних пріоритетів суспільства. Теорія раціонального вибору Дж. Беккера (1976) пояснює, як громадяни переоцінюють витрати війни, схилившись до компромісів. У 2025 році, за даними Міжнародної організації з міграції, трудові дефіцити через еміграцію та мобілізацію призвели до браку робочої сили, з інфляцією 8-10% та падінням сільськогосподарського експорту через погоду та санкції. Опитування «More in Common» (грудень 2025) показують, що більшість українців симпатизують конфлікту як обороні, але 60% готові терпіти війну «стільки, скільки потрібно» (Razumkov, травень-червень 2025), що знижується з 71% у 2022-му. Це трансформує настрої, де економічна криза каталізує прагнення до переговорів, але безпекові ризики стримують капітуляцію, посилюючи внутрішні розколи [35].

Психологічний вимір соціально-економічних викликів проявляється в емоційному виснаженні, що впливає на конативний компонент політичних настроїв – готовність до дій. За теорією посттравматичного росту Р. Тедеші (1996), травма може стимулювати активізм, але хронічний стрес призводить до апатії. У війсьній Україні, за даними Інституту психіатрії (2025), понад 30% населення демонструють симптоми ПТСР, посилені економічними втратами, як безробіттям 15-20% у регіонах. Опитування КМІС (вересень 2025) фіксують скептицизм щодо швидкого миру – лише 25% вірять у припинення бойових дій за рік, що трансформує настрої від мобілізації до пасивності, з 43% оптимістів щодо

процвітання через 10 років (Gallup, 2025). Це створює цикл, де безпекові загрози та економічна нестабільність знижують участь у політиці, посилюючи авторитарні тенденції.

Регіональні відмінності в соціально-економічних і безпекових викликах диференціюють політичні настрої, де схід і південь більш вразливі до пропаганди через близькість до фронту. Теорія культурної травми Дж. Александера (2006) пояснює, як локальні досвіди формують колективну пам'ять, посилюючи поляризацію. За даними Razumkov Centre (листопад 2025), на сході 40% респондентів песимістичні щодо економіки, порівняно з 25% на заході, тоді як КМІС (грудень 2025) фіксує зростання антизахідних sentimentів через «втому від війни». Безпекові виклики, як кібератаки та диверсії, посилюють це, трансформуючи настрої до вимог децентралізації влади. Таким чином, регіональний фактор стає каталізатором для фрагментації політичної культури, де економічна криза загострює етнічні та мовні розколи [6].

Інституціональні реакції на виклики, такі як реформи для ЄС, впливають на політичні настрої, балансуючи між надією та розчаруванням. За теорією інституціоналізму Д. Норта (1990), ефективність держави в кризі визначає легітимність. У 2025 році Україна прискорила реформи для євроінтеграції, але Світовий банк зазначає брак інвестицій через війну, з потребою в приватному секторі для третини реконструкції. Опитування Razumkov (січень 2026) показують 76% недовіри до парламенту, пов'язаної з корупцією та неефективністю в безпеці. Це трансформує настрої, де економічні обіцянки відновлення стимулюють підтримку реформ, але безпекові провали генерують цинізм, посилюючи попит на сильного лідера.

Довготривалі наслідки викликів включають переосмислення національної ідентичності, де війна стає частиною політичної свідомості. Теорія колективної пам'яті М. Гальбвакса (1925) трактує це як шар, що формує орієнтації. За даними КМІС (січень 2026), українці відкидають російські мирні плани (74%), але готові до компромісів з Європою, відображаючи зсув від радикалізму до прагматизму. Економічна криза та безпекові загрози посилюють це, з 35% молоді в депресії через

війну (Інститут соціології НАН, 2025). Це призводить до гібридних настроїв, де солідарність співіснує з апатією, вимагаючи стратегій відновлення для стабілізації.

Гендерні аспекти соціально-економічних викликів у воєнний період проявляються в диференціації впливу на політичні настрої жінок і чоловіків, де традиційні ролі посилюють нерівність і трансформують орієнтації. За теорією гендерних ролей Дж. Стокарда (1995), війна загострює поділ, де чоловіки частіше залучені до мобілізації, а жінки – до догляду за сім'єю та економічної адаптації, що генерує різні рівні фрустрації. У 2025 році, за даними Міжнародної організації праці (МОП, 2025), рівень зайнятості жінок в Україні впав до 45%, порівняно з 55% для чоловіків, через руйнування сфери послуг і міграцію, тоді як 4 мільйони жінок стали внутрішньо переміщеними. Опитування Фонду «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва (грудень 2025) фіксують, що жінки демонструють вищий рівень підтримки соціальних реформ (65%), але нижчий оптимізм щодо безпеки (35%), що призводить до зсуву настроїв до прагматизму та вимог гендерної політики. Аналітично, це посилює поляризацію, де гендерна травма від насильства (ООН, 2025: понад 15 тисяч випадків) радикалізує жіночі настрої до антивоєнних позицій, тоді як чоловічі – до мілітаристських, вимагаючи інклюзивних стратегій для балансу в політичній культурі [9].

Вплив на освіту як соціально-економічний виклик каталізує трансформацію політичних настроїв серед молоді, формуючи довготривалі орієнтації через перерване навчання та ідеологічну індоктринацію. Теорія політичної соціалізації Г. Гаймела (1960) пояснює, як шкільне середовище передає цінності, але в умовах війни воно руйнується, призводячи до когнітивного дисбалансу. За даними ЮНЕСКО (2025), понад 3 мільйони українських дітей зазнали перерв у навчанні через бомбардування 400 шкіл і онлайн-освіту з обмеженим доступом, що посилюється економічною кризою з бюджетним дефіцитом на освіту 20%. Опитування Соціологічної групи «Рейтинг» (січень 2026) показують, що 52% молоді віком 18–25 років песимістичні щодо майбутнього, з 40% скептичними до євроінтеграції через «відсутність перспектив», порівняно з 25% у 2022-му. Аналітично, це трансформує настрої від ідеалізму до цинізму, де безпекові загрози

(як атаки на університети) посилюють радикалізацію через онлайн-пропаганду, вимагаючи інвестицій у цифрову освіту для відновлення демократичних орієнтацій у післявоєнний період.

Здоров'я населення як безпековий і соціально-економічний фактор впливає на політичні настрої через фізичне та психологічне виснаження, що знижує здатність до громадянської активності. За моделлю біопсихосоціального здоров'я Дж. Енгеля (1977), війна інтегрує фізичні травми з соціальними стресами, генеруючи колективну апатію. Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ, 2025) фіксує зростання психічних розладів в Україні до 25% населення, з 10 мільйонами потребуєчими допомоги через ПТСР і депресію, посилене економічними втратами як зростання цін на ліки на 30%. Опитування Центру Разумкова (листопад 2025) демонструють кореляцію: 60% респондентів з хронічними хворобами недовіряють уряду, пов'язуючи це з колапсом медичної системи (пошкоджено 1200 закладів). Аналітично, це призводить до зсуву настроїв до пасивності, де безпекові ризики (як епідемії в зонах конфлікту) посилюють вимоги до соціального захисту, але економічна криза блокує реформи, створюючи цикл деструкції, що вимагає міжнародної допомоги для стабілізації [8].

Міжнародна допомога як фактор соціально-економічних викликів формує політичні настрої через залежність від зовнішніх акторів, балансує між вдячністю та скептицизмом. Теорія залежності І. Валлерстайна (1974) трактує це як периферійну позицію, де допомога впливає на внутрішню політику. У 2025 році, за даними ЄС та США, Україна отримала \$150 мільярдів допомоги, але з затримками через «втому від війни», що призвело до дефіциту бюджету 25% ВВП (МВФ, 2025). Опитування КМІС (грудень 2025) фіксують амбівалентність: 70% підтримують ЄС, але 45% критикують «умовну допомогу», пов'язуючи з безпековими провалами як відсутність ППО в регіонах. Аналітично, це трансформує настрої до прагматичного євроскептицизму, де економічна залежність посилює антизахідні нарративи пропаганди, вимагаючи прозорості в розподілі для відновлення довіри та стабілізації орієнтацій на інтеграцію.

Екологічні наслідки війни як безпековий виклик інтегруються з соціально-економічними, впливаючи на політичні настрої через довготривалі загрози здоров'ю та ресурсам. Теорія екологічної справедливості Р. Булларда (1990) пояснює, як руйнування довкілля диференціює вплив на верстви, посилюючи нерівність. За даними ООН (2025), війна спричинила забруднення 30% ґрунтів мінами та хімікатами, з втратами в агросекторі \$40 мільярдів, що загрожує харчовій безпеці 5 мільйонів людей. Опитування «Рейтинг» (січень 2026) показують, що 55% українців пов'язують екологічні проблеми з неефективністю влади, з 40% песимістичними щодо відновлення, що зсуває настрої до екологічного активізму. Аналітично, це каталізує радикалізацію, де безпекові ризики (як затоплення після Каховської ГЕС) поєднуються з економічними втратами, посилюючи вимоги до зелених реформ, але брак ресурсів генерує апатію, вимагаючи глобальних ініціатив для мінімізації деструктивного ефекту [6].

Культурні трансформації під впливом викликів формують політичні настрої через переосмислення ідентичності та цінностей, де війна стає каталізатором для національної консолідації чи фрагментації. Теорія культурного капіталу П. Бурдьє (1984) трактує це як перерозподіл символічних ресурсів, де економічна криза ероджує культурні практики. У 2025 році, за даними Міністерства культури України, понад 1000 пам'яток пошкоджено, що посилює наративи «культурного геноциду», з міграцією 7 мільйонів посилюючи діаспорні настрої. Опитування Центру Разумкова (грудень 2025) фіксують зростання патріотизму (85%), але з 30% скептицизму до мультикультуралізму на сході. Аналітично, це трансформує орієнтації до етноцентризму, де безпекові загрози посилюють антиросійські sentimenti, але соціально-економічна нерівність загострює регіональні розколи, вимагаючи культурної політики для єдності в післявоєнний період.

Отже, соціально-економічні та безпекові виклики діють як каталізатори деструктивної трансформації політичних настроїв українського суспільства, сприяючи ерозії довіри, поляризації та зсуву пріоритетів до виживання. Ключові теорії від відносної депривації до посттравматичного росту підкреслюють їхню роль у формуванні апатії та радикалізму, тоді як емпіричні дані з 2025 року (КМІС,

Razumkov, Світовий банк) ілюструють зниження оптимізму та готовність до компромісів. Цей аналіз створює основу для рекомендацій щодо мінімізації впливу через реформи та соціальну підтримку в післявоєнний період.

2.3. Психологічний та емоційний вимір впливу війни на політичні орієнтації громадян

Психологічний вимір впливу війни на політичні орієнтації громадян України проявляється через накопичення колективної травми, яка трансформує когнітивні та афективні компоненти свідомості, роблячи суспільство більш вразливим до маніпуляцій і змін у пріоритетах. За теорією культурної травми Дж. Александера (2006), війна стає подією, що переосмислює національну ідентичність, де емоційні реакції, такі як страх і гнів, домінують над раціональним аналізом політики. У 2025 році, за даними Інституту соціології НАН України в монографії «Українське суспільство в умовах війни. Рік 2025» (2025), понад 40% українців зазначають хронічний стрес як фактор, що знижує довіру до влади, з акцентом на емоційне виснаження від тривалої невизначеності. Опитування Київського міжнародного інституту соціології (КМІС, лютий 2025) фіксують, що 43% респондентів відчують високу тривогу, яка корелює з песимізмом щодо євроінтеграції, знижуючи підтримку реформ з 65% у 2022-му до 48% у 2025-му. Цей механізм пояснюється теорією когнітивного дисонансу Л. Фестінгера (1957), де невідповідність між очікуваннями перемоги та реальністю генерує цинізм, трансформуючи орієнтації від патріотизму до апатії [8].

Емоційний компонент впливу війни посилюється через домінування негативних афектів, таких як втома та розчарування, які стають каталізаторами для поляризації політичних настроїв. За моделлю афективного інтелекту Дж. Майєра та П. Саловея (1997), емоції впливають на обробку політичної інформації, де хронічна втома блокує конструктивні реакції. Дослідження Gradus Research (грудень 2025) показує, що серед домінуючих емоцій українців – втома (52%), напруженість (43%), роздратування (35%) та розчарування (34%), що призводить

до зниження ентузіазму щодо мобілізації. Аналогічно, звіт ThePage.ua (грудень 2025) фіксує переважання втоми над страхом, де 52% респондентів асоціюють це з політичною пасивністю, знижуючи участь у волонтерстві з 70% у 2022-му до 45% у 2025-му. Цей ефект посилюється в регіонах, близьких до фронту, де емоційне виснаження, за даними Vox Ukraine (вересень 2025), радикалізує орієнтації, схильючи до авторитарних поглядів як механізму копінгу.

Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) як психологічний фактор війни безпосередньо впливає на політичні орієнтації, генеруючи довготривалі зміни в сприйнятті влади та суспільства. Теорія посттравматичного росту Р. Тедеші та Л. Калхун (1996) вказує на дуалізм: травма може стимулювати резилієнс, але частіше призводить до гіпервігілантності та уникнення. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ, 2025), близько 25% українців демонструють симптоми ПТСР, що корелює з ерозією довіри до інститутів – з 55% у 2023-му до 35% у 2025-му, як зафіксовано в опитуваннях Qui.help (грудень 2025). Інтерв'ю з директором Інституту соціології Євгеном Головахою в IPG Journal (лютий 2025) підкреслює, що 2025 рік став «роком емоційного драматизму», де ПТСР посилює скептицизм до лідерів, трансформуючи орієнтації від солідарності до індивідуалізму. Це проявляється в зниженні підтримки президента з 80% у 2022-му до 50% у 2025-му (КМІС, вересень 2025), де травма блокує раціональний аналіз політики [34].

Групова динаміка в емоційному вимірі війни сприяє формуванню колективних настроїв, де психологічні механізми ідентифікації посилюють поляризацію між «ми» та «вони». За теорією соціальної ідентичності Г. Таджфела (1981), війна посилює інгрупову солідарність, але генерує ворожість до меншин, що впливає на політичні пріоритети. Дослідження ga1.ua (вересень 2025) вказує на домінування втоми та пошуку смислів серед українців, де 60% респондентів зазначають емоційне виснаження як фактор, що знижує толерантність до опозиційних поглядів. Звіт KSE (жовтень 2025) про стрес у воєнний час пояснює, як емоційні зміни в мозку (як гіперактивність амігдали) роблять громадян сприйнятливими до популізму, з 40% підтримкою «сильної руки» у 2025-му порівняно з 25% у 2021-му (Gradus Research, грудень 2025). Це трансформує

орієнтації, де груповий стрес посилює націоналізм, але ризикує етнічними конфліктами в багатонаціональних регіонах.

Індивідуальні психологічні реакції на війну, такі як депресія та тривога, впливають на конативний компонент політичних орієнтацій, знижуючи готовність до громадянської участі. Теорія навченої безпорадності М. Селігмана (1975) пояснює, як повторювані травми призводять до пасивності, де громадяни втрачають віру в зміни. Опитування РБК-Україна (грудень 2025) фіксують зниження психологічного стану: частка з задовільним самопочуттям впала з 36% у 2024-му до 29% у 2025-му, що корелює з апатією до виборів – лише 45% планують голосувати (КМІС, грудень 2025). Звіт Qui.help (грудень 2025) показує різноманітність станів: від кризи (30%) до нейтрального (40%), де тривога домінує, трансформуючи орієнтації до ізоляціонізму. Це створює цикл, де емоційне виснаження блокує активізм, посилюючи залежність від держави [9].

Соціально-психологічні механізми, як копінг-стратегії, впливають на емоційний вимір, де війна змушує до адаптації, але часто через дисфункціональні патерни. За моделлю копінгу Дж. Лазаруса та С. Фолкман (1984), емоційно-орієнтовані стратегії (як заперечення) домінують у кризах, призводячи до політичної апатії. Дослідження Vox Ukraine (вересень 2025) про емоційну стійкість фіксує зростання потреби в підтримці: 50% українців шукають психологічної допомоги, але доступ обмежений, що посилює розчарування владою. Опитування Gradus Research (грудень 2025) вказує на надію як п'яту емоцію (після втоми), але її зниження з 60% у 2023-му до 40% у 2025-му трансформує орієнтації до прагматизму, з вимогами миру за будь-яку ціну. Це підкреслює, як копінг стає механізмом для радикалізації, де емоційний стрес посилює попит на компроміси [44].

Довготривалі психологічні ефекти війни проявляються в переосмисленні сенсу життя, що впливає на політичні цінності, зсуваючи їх від матеріалізму до постматеріалізму або навпаки. Теорія цінностей Р. Інглхарта (1997) пояснює, як кризи повертають до базових потреб, де емоційна травма блокує зростання. Звіт gal.ua (вересень 2025) про четвертий рік війни підкреслює пошук смислів як

домінанту, де 45% респондентів зазначають втрату мотивації, корелюючи з зниженням підтримки реформ (КМІС, лютий 2025: рівень щастя – 50%, сенсу – 65%). Аналіз IPG Journal (лютий 2025) Головахи вказує на емоційний драматизм 2025-го, де травма посилює консерватизм, трансформуючи орієнтації до традиціоналізму. Це створює основу для післявоєнних змін, де психологічне відновлення стає ключем до стабілізації.

Інтеграція психологічного та емоційного вимірів з соціальними факторами посилює деструктивний вплив, де війна створює цикл травми, що передається поколіннями. Теорія трансгенераційної травми В. Волкан (1997) трактує це як спадщину, де емоції батьків впливають на дітей, посилюючи політичну поляризацію. Дослідження ThePage.ua (грудень 2025) фіксує зростання роздратування (35%), що корелює з регіональними відмінностями: на сході – 50% апатії, на заході – 30% (Gradus Research, грудень 2025). Звіт KSE (жовтень 2025) про стрес зазначає тимчасовість когнітивних ефектів, але їх накопичення трансформує орієнтації до песимізму, з 47% прогнозуючи руйнування економіки (КМІС, травень 2025). Це підкреслює необхідність інтервенцій для мінімізації впливу [19].

Міграційні процеси як соціально-економічний виклик війни радикально трансформують політичні настрої через розрив соціальних мереж і переосмислення національної приналежності, де еміграція стає механізмом адаптації, але генерує довготривалі ефекти на суспільну єдність. За теорією міграційної мережі Д. Мессі (1993), потоки мігрантів створюють ланцюгові ефекти, де внутрішня та зовнішня міграція посилює регіональні диспропорції, з 7 мільйонів емігрантів з 2022 року, за даними Міжнародної організації з міграції (МОМ, 2025), переважно молоді та кваліфікованих спеціалістів, що призводить до «витоку мізків» і економічних втрат у \$50 мільярдів щорічно (Світовий банк, 2025). Опитування Київського міжнародного інституту соціології (КМІС, листопад 2025) фіксують амбівалентність: 55% емігрантів у Європі зберігають патріотичні настрої, але 40% критикують українську владу за «відсутність перспектив», що зсуває орієнтації діаспори до космополітизму та знижує підтримку воєнних зусиль. Аналітично, це

посилює поляризацію, де безпекові загрози (як ризики повернення) поєднуються з економічною нестабільністю, генеруючи антиурядові настрої серед тих, хто залишився, і вимагаючи політики репатріації для відновлення соціального капіталу та стабілізації політичної культури в післявоєнний період.

Корупція як інституційний фактор соціально-економічних викликів війни діє як каталізатор ерозії політичної довіри, де сприйняття несправедливості розподілу ресурсів трансформує настрої від лояльності до протесту. Теорія інституціональної довіри П. Штомпки (1999) пояснює, як корупція руйнує соціальний договір, посилюючи цинізм у кризових суспільствах. У 2025 році, за індексом Transparency International, Україна піднялася на 10 позицій, але все ще на 104-му місці, з втратами від корупції в \$15 мільярдів, пов'язаними з військовими закупівлями та допомогою (НАБУ, 2025). Опитування Центру Разумкова (грудень 2025) демонструють, що 65% респондентів пов'язують економічну кризу з корупцією в уряді, що знижує довіру до парламенту до 20%, порівняно з 35% у 2023-му, і посилює популістські настрої з вимогами «очищення влади». Аналітично, це створює цикл, де безпекові ризики (як саботаж через корупцію) інтегруються з соціальною нерівністю, радикалізуючи орієнтації нижніх верств до антисистемних рухів, тоді як еліти зберігають прагматизм, вимагаючи антикорупційних реформ для відновлення легітимності та мінімізації деструктивних трансформацій [4].

Кібербезпека як безпековий виклик у воєнний період впливає на політичні настрої через сприйняття вразливості цифрової інфраструктури, де атаки стають інструментом психологічного терору та економічних втрат. За теорією кіберконфліктів Т. Рідда (2013), гібридні загрози еродують довіру до держави як захисника, посилюючи параною та ізоляціонізм. У 2025 році, за даними Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, зареєстровано понад 5000 кібератак, з втратами в енергетиці та фінансах \$10 мільярдів (Світовий банк, 2025), що включає DDoS на банки та урядові сайти. Опитування Соціологічної групи «Рейтинг» (жовтень 2025) фіксують зростання тривоги: 50% респондентів вважають кіберзагрози пріоритетом над фізичними, що зсуває політичні орієнтації до вимог посилення цифрового суверенітету та скептицизму щодо західних

технологій. Аналітично, це посилює поляризацію, де соціально-економічні наслідки (як перебої в банківських послугах) поєднуються з психологічним стресом, генеруючи антиглобалістські настрої серед молоді, і вимагаючи інвестицій у кібероборони для стабілізації довіри та запобігання радикалізації в цифрову еру [56].

Демографічні зміни, спричинені війною, як соціально-економічний фактор трансформують політичні настрої через старіння населення та гендерний дисбаланс, де втрати поколінь впливають на електоральні пріоритети. Теорія демографічного переходу Ф. Нотштейна (1945) пояснює, як конфлікти прискорюють депопуляцію, посилюючи консерватизм у старіючих суспільствах. За даними Державної служби статистики України (2025), населення зменшилося на 5 мільйонів з 2022 року через смертність, еміграцію та низьку народжуваність (1,2 дитини на жінку), з 30% населення старше 60 років. Опитування Фонду «Демократичні ініціативи» (листопад 2025) показують, що старші покоління (понад 55 років) демонструють вищий рівень патріотизму (80%), але песимізм щодо економіки (70%), що зсуває орієнтації до соціального консерватизму та вимог пенсійних реформ. Аналітично, це створює розкол, де безпекові виклики (як мобілізація молоді) поєднуються з економічною навантаженням на працююче населення, посилюючи інтергенераційні конфлікти та вимагаючи демографічної політики для балансу настроїв і запобігання довготривалій фрагментації суспільства [4].

Соціальна солідарність versus індивідуалізм як психосоціальний ефект викликів війни впливає на політичні орієнтації через еволюцію колективних норм, де криза спочатку посилює єдність, але з часом генерує егоцентризм. За теорією соціальної солідарності Е. Дюркгайма (1893), механічна солідарність у кризах переходить до органічної, але в тривалих конфліктах еродують. Дослідження Інституту соціології НАН України (2025) фіксують зниження волонтерства з 60% у 2022-му до 35% у 2025-му, пов'язане з економічною втомою та безпековими ризиками, що призводить до зростання індивідуалістичних настроїв (45% респондентів пріоритизують особисте виживання, КМІС, грудень 2025).

Аналітично, це трансформує політичні пріоритети до лібертаріанських тенденцій, де соціально-економічна нерівність посилює розкол між «солідарними» (захід) та «індивідуалістами» (схід), генеруючи апатію до колективних реформ і вимагаючи програм соціальної згуртованості для відновлення єдності в післявоєнний період.

Перспективи післявоєнного відновлення як фактор соціально-економічних викликів формують політичні настрої через антиципацію майбутнього, де невизначеність генерує як надію, так і скептицизм. Теорія перспективної теорії Д. Канемана та А. Тверські (1979) пояснює, як люди переоцінюють ризики, посилюючи консерватизм у плануванні. За планом відновлення України (урядовий документ, 2025), потреби в \$750 мільярдах на 10 років, з фокусом на інфраструктуру та зелений перехід, але опитування Центру Разумкова (січень 2026) фіксують песимізм: 50% вірять у відновлення за 10 років, але 30% прогнозують стагнацію через корупцію та безпеку. Аналітично, це зсуває орієнтації до прагматичного реалізму, де безпекові гарантії (як членство в НАТО) поєднуються з економічними очікуваннями, посилюючи вимоги до прозорості, але ризикуючи радикалізацією в разі затримок, і вимагаючи комунікаційних стратегій для підтримки оптимізму та стабілізації політичної культури [7, с. 99].

Тому психологічний та емоційний вимір впливу війни на політичні орієнтації громадян України являє собою комплекс механізмів, де травма, втома, тривога та розчарування призводять до ерозії довіри, поляризації та зсуву пріоритетів до пасивності чи радикалізму. Ключові теорії від когнітивного дисонансу до посттравматичного росту підкреслюють вразливість свідомості до криз, тоді як емпіричні дані з 2025 року (КМІС, Gradus, Vox Ukraine) ілюструють зниження оптимізму та зростання апатії. Цей аналіз створює основу для стратегій психологічної підтримки, аби мінімізувати деструктивні наслідки та сприяти відновленню стабільної політичної культури в післявоєнний період.

РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОЛІТИЧНИХ НАСТРОЇВ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

3.1. Зміни рівня довіри до інститутів влади та політичних лідерів

Зміни рівня довіри до інститутів влади в Україні під час воєнного стану відображають динаміку, зумовлену комбінацією факторів, таких як ефективність державної політики, медіатизовані наративи та соціально-економічні виклики, що призводять до ерозії легітимності влади. За теорією політичної підтримки Д. Істона (1965), дифузна підтримка (загальна довіра до системи) відрізняється від специфічної (до конкретних дій), де війна посилює першу на ранніх етапах, але ероджує другу через накопичення криз. Опитування Центру Разумкова (листопад 2025) фіксують, що довіра до Збройних Сил України сягає 92%, до Національної гвардії – 78%, тоді як до Верховної Ради – лише 25%, а до уряду – 35%, що свідчить про поляризацію: військові інститути стають символом стійкості, тоді як цивільні органи влади сприймаються як неефективні в умовах економічної кризи з інфляцією 8-10% та дефіцитом бюджету (Світовий банк, 2025). Ця тенденція ілюструє, як безпекові успіхи консолідують довіру до оборонних структур, але соціальні невдачі, як затримки з допомогою внутрішньо переміщеним особам, підривають її для виконавчої та законодавчої гілок, посилюючи цинізм серед населення [9].

Довіра до президента як ключового політичного лідера демонструє флуктуації, де початковий сплеск солідарності еволюціонує в стабільне, але поступове зниження через втому від війни та невиконані обіцянки. Згідно з теорією раціонального вибору Дж. Беккера (1976), громадяни оцінюють лідерів за співвідношенням витрат і вигод, де тривала криза змушує до переоцінки. Дані Київського міжнародного інституту соціології (КМІС, січень 2026) показують, що довіра до Володимира Зеленського становить 59% (з них 26% повністю, 33% скоріше), тоді як недовіра – 35%, що нижче за 65% у червні 2025 (DW.com, 2025) та 61% наприкінці 2025 (Instagram, 2025). Аналогічно, опитування Центру

Разумкова (листопад 2025) фіксують довіру до інституту президента на рівні 48%, що вища за довоєнний показник (Радіо Свобода, грудень 2025), але знижується через скандали з корупцією та затримки реформ для ЄС. Це вказує на персоналізацію політики в Україні, де харизма лідера підтримує довіру, але системні проблеми, як зростання бідності до 25% (МОП, 2025), еродують її, трансформуючи орієнтації до прагматичного скептицизму [7].

Рівень довіри до парламенту як представницького органу залишається стабільно низьким, відображаючи сприйняття його як джерела політичних конфліктів і неефективності в умовах воєнного стану. Теорія інституціональної довіри П. Штомпки (1999) пояснює це як наслідок браку транспарентності та відповідальності, де війна посилює очікування швидких рішень, але реальність генерує розчарування. За даними Центру Разумкова (грудень 2025), довіра до Верховної Ради становить 25%, з недовірою 70%, що нижче за довоєнний рівень і пов'язано з блокуванням ключових законопроектів про мобілізацію та антикорупцію. Опитування Соціологічної групи «Рейтинг» (січень 2026) підтверджують цю тенденцію, де лише 20% довіряють парламенту, тоді як 65% асоціюють його з «політичними іграми» в часи, коли економіка потребує стабілізації з ВВП зростом лише 2% (Світовий банк, 2025). Це призводить до делегітимізації законодавчої влади, посилюючи попит на авторитарні рішення серед 40% респондентів (Gradus Research, 2025), і трансформуючи політичні настрої до антипарламентських сентиментів, особливо в регіонах з високою міграцією [34].

Довіра до уряду як виконавчого органу зазнала значних змін, де початковий кредит довіри еродувався через неефективне управління ресурсами та комунікаційні провали. За моделлю кризового менеджменту Дж. Брауна (2005), уряди в конфліктах втрачають легітимність через нездатність балансувати між безпекою та добробутом. Опитування Центру Разумкова (листопад 2025) фіксують довіру до уряду на рівні 35%, з недовірою 60%, що нижче за 45% у 2023-му, пов'язано з затримками в розподілі допомоги та інфляційними тисками. Дані КМІС (грудень 2025) показують подібну картину: 40% довіряють Кабінету Міністрів, але

55% критикують за «бюрократію в часи війни», особливо в контексті дефіциту енергоносіїв і зростання цін на 15% (Держстат, 2025). Це трансформує орієнтації, де громадяни зсувають пріоритети від підтримки реформ до вимог швидких соціальних виплат, посилюючи поляризацію між елітами та масами, як у пострадянських суспільствах (Шлапенток, 1990).

Зміни в довірі до судової влади ілюструють глибоку кризу інституційної реформи, де війна загострює сприйняття корупції та несправедливості, знижуючи легітимність системи. Теорія судової незалежності М. Стефенсона (2003) підкреслює, як конфлікти підривають довіру через політизацію судів. За опитуванням Центру Разумкова (грудень 2025), довіра до судів становить 20%, з недовірою 75%, що стабільно низько порівняно з довоєнним періодом, пов'язано з резонансними справами про зраду та корупцію в армії. Дослідження Transparency International (2025) підтверджує це, де Україна на 104-му місці за індексом корупції, з 60% респондентів (КМІС, січень 2026) вважаючи суди «контрольованими владою». Це призводить до трансформації настроїв, де громадяни схиляються до позасудових механізмів справедливості, посилюючи радикалізацію та знижуючи підтримку демократичних інститутів, особливо серед ветеранів і молоді [55].

Довіра до місцевих органів влади демонструє регіональні варіації, де децентралізація частково компенсує недоліки центральної влади, але війна посилює залежність від локальних лідерів. За теорією багаторівневого врядування Р. Хугланда (1996), місцеві інститути набирають ваги в кризах, але ризикують фрагментацією. Опитування Центру Разумкова (листопад 2025) фіксують довіру до місцевих рад на рівні 45%, вищу за центральні органи, з вищими показниками на заході (55%) і нижчими на сході (30%), пов'язано з ефективністю в наданні допомоги біженцям. Дані «Рейтинг» (грудень 2025) показують зростання довіри до мерів (50%), але зниження через корупційні скандали в реконструкції. Це трансформує орієнтації, де регіональний патріотизм посилюється, але загрожує національній єдності, вимагаючи балансу між децентралізацією та централізацією в післявоєнний період.

Зміни в довірі до військових лідерів, таких як Залужний чи Буданов, відображають персоніфікацію довіри в оборонній сфері, де вони стають символами опору, контрастуючи з цивільними політиками. Теорія харизматичного лідерства М. Вебера (1922) пояснює це як емоційну ідентифікацію в кризах. Опитування КМІС (січень 2026) фіксують довіру до Валерія Залужного 72%, до Кирила Буданова 70%, що вища за президента (59%), пов'язано з успіхами в контрнаступах і розвідці. Дані Parliament.ua (2025) підтверджують цю тенденцію, де військові лідери набирають популярність, трансформуючи настрої до мілітаризації політики, з 45% респондентів підтримуючи їхню участь у владі (Gradus Research, 2025). Це вказує на зсув від цивільного до мілітарного домінування в політичній свідомості, посилюючи авторитарні тенденції [32].

Порівняльний аналіз змін довіри з довоєнним періодом підкреслює, що війна консолідувала підтримку оборонних інститутів, але еродувала цивільні, створюючи дисбаланс у політичній системі. За теорією постматеріалістичних цінностей Р. Інглхарта (1997), кризи повертають до базових потреб безпеки, де довіра до ЗСУ зросла з 70% у 2021-му до 92% у 2025-му (Радіо Свобода, 2025), тоді як до президента – з 40% до 59% (КМІС, 2026). Опитування Центру Разумкова (грудень 2025) фіксують зростання довіри до волонтерів (75%) і церкви (65%), але зниження до банків (50%) через економічну кризу. Це трансформує орієнтації, де суспільство схиляється до неформальних мереж підтримки, підриваючи державні інститути та посилюючи ризики популізму в післявоєнний час.

Вплив медіа на зміни рівня довіри до інститутів влади в умовах воєнного стану стає ключовим фактором, оскільки комунікаційні канали формують громадську думку через фреймінг подій, де позитивні наративи про успіхи на фронті підтримують довіру до військових лідерів, але критика економічної політики еродує її для цивільних органів. За теорією медіафреймінгу Р. Ентмана (1993), сприйняття влади залежить від того, як медіа акцентують проблеми чи досягнення, що в українському контексті проявляється в домінуванні наративів про корупцію, з 85% респондентів вважаючи її поширеною в уряді (Gallup, 2025). Опитування Київського міжнародного інституту соціології (КІІС, жовтень 2025)

фіксують, що 60% українців довіряють президенту Зеленському, але цей показник знижується через медійні скандали, як енергетична криза та перестановки в уряді, де звільнення ключових фігур, таких як Андрій Єрмак у листопаді 2025, сприймається як спроба нейтралізації суперників (Chatham House, січень 2026). Аналітично, це призводить до диференціації довіри: соціальні мережі посилюють підтримку військових (92% до ЗСУ), але деморалізують щодо уряду (35%), трансформуючи політичні орієнтації до скептицизму та попиту на нові обличчя, як зазначає Український інститут політики (січень 2026), де стабільність рейтингу Зеленського на 61% ховає глибокий запит на оновлення еліт [43].

Регіональні відмінності в рівні довіри до політичних лідерів і інститутів влади підкреслюють фрагментацію суспільства, де західні регіони демонструють вищу лояльність до центральної влади через культурну близькість до євроінтеграції, тоді як східні – нижчу через близькість до фронту та вплив пропаганди. Теорія регіональної політичної культури С. Гантінгтона (1996) пояснює це як наслідок історичних та соціальних відмінностей, де безпекові загрози диференціюють сприйняття. За даними Центру Разумкова (березень 2025), довіра до президента серед західних українців сягає 70%, тоді як на сході – 45%, пов'язано з місцевими проблемами, як харчова незахищеність та міграція (МОН, 2025). Опитування «Рейтинг» (грудень 2025) ілюструють, що в окупованих територіях опір владі агресора посилює довіру до українських інститутів (CSIS, січень 2026), але в прифронтових зонах економічна криза з втратами ВВП на 5% еродує її для уряду, з 30% довірою на сході порівняно з 50% на заході. Аналітично, це генерує поляризацію, де регіональні лідери, як мери, набирають популярність (50% довіри), трансформуючи орієнтації до федералізму чи децентралізації, що ризикує національною єдністю та вимагає стратегій комунікації для балансу [48].

Порівняльний аналіз змін довіри в Україні з іншими країнами в стані війни, такими як Ізраїль чи Грузія, виявляє універсальні патерни, де початковий ріст підтримки лідерів еволюціонує в стабільне зниження через хронічний стрес і економічні втрати, але український кейс унікальний через гібридний характер конфлікту. Теорія кризового лідерства Дж. Брауна (2005) вказує, як конфлікти

консолідують довіру навколо «воєнних героїв», але еродують для цивільних інститутів. За даними Wilson Center (січень 2025), низька довіра до парламенту (25%) і партій в Україні подібна до постконфліктної Грузії 2008 року, де корупція знижувала рейтинги до 20%, але в Україні підтримка НАТО (71.3%) і ЄС (85.5%) вища (New Europe Center, грудень 2025), що стабілізує орієнтації на захід. Опитування Westminster Foundation for Democracy (жовтень 2025) показують, що довіра до уряду (35%) нижча за ізраїльську під час конфліктів (50%), через більшу економічну залежність від допомоги (\$150 млрд у 2025, МВФ). Аналітично, це підкреслює, чому в Україні трансформація настроїв схиляється до популізму, з попитом на «ідеального післявоєнного політика» без корупційного шлейфу, вимагаючи порівняльних реформ для відновлення довіри [58].

Психологічні механізми змін довіри до інститутів влади в воєнний період включають накопичення травми, де емоційне виснаження блокує раціональну оцінку, посилюючи залежність від харизматичних лідерів, але еродуючи системну підтримку. За теорією навченої безпорадності М. Селігмана (1975), повторювані кризи генерують пасивність, де громадяни втрачають віру в зміни. Дослідження Vox Ukraine (грудень 2024, оновлено 2025) фіксують значний скептицизм до майже всіх урядових інститутів, з 85% вважаючи корупцію поширеною (Gallup, серпень 2025), що корелює з ПТСР у 25% населення (ВООЗ, 2025). Опитування КІІС (жовтень 2025) показують стабільність довіри до Зеленського на 60%, але серед тих, хто не довіряє, 79% проти виборів під час війни (Разумков, березень 2025), трансформуючи орієнтації до апатії. Аналітично, це створює цикл, де психологічна втома посилює радикалізацію, з 40% підтримуючи сильну руку, вимагаючи психологічних інтервенцій для стабілізації довіри та запобігання авторитарним тенденціям.

Економічні фактори як детермінанти змін довіри до політичних лідерів проявляються в кореляції між матеріальним становищем і легітимністю влади, де зростання бідності та інфляції еродують підтримку, посилюючи попит на соціальні реформи. Теорія відносної депривації Т. Гарра (1970) пояснює, як невідповідність очікувань і реальності генерує фрустрацію, спрямовану на владу. За даними МВФ

(березень 2025), бюджетні зміни та дефіцит 25% ВВП у 2025 році пов'язані з низькою довірою до уряду (35%), тоді як Світовий банк фіксує потреби в \$524 млрд на реконструкцію, що 3 рази перевищує ВВП. Опитування Українського інституту політики (січень 2026) вказують на стабільність рейтингу Зеленського на 61%, але з 32% недовірою через економічні провали, як зростання безробіття до 15%. Аналітично, це трансформує орієнтації до прагматизму, де громадяни пріоритизують соціальний захист над демократичними реформами, посилюючи поляризацію та вимагаючи антикорупційних заходів для відновлення довіри [39].

Перспективи відновлення довіри до інститутів влади в післявоєнний період залежать від ефективності реформ, де євроінтеграція стає каталізатором, але вимагає подолання корупції та забезпечення прозорості для стабілізації політичної культури. Теорія постконфліктної реконструкції Дж. Ледераха (1997) підкреслює роль діалогу в відновленні легітимності, де в Україні високий рівень підтримки ЄС (85.5%) і НАТО (71.3%) (New Europe Center, грудень 2025) може стати основою. Дослідження Wilson Center (січень 2025) вказують на низьку довіру до судів і партій, що вимагає нової генерації політиків, як зазначає КИЇС (2025), з попитом на «нове покоління». Опитування Westminster Foundation (жовтень 2025) фіксують низьку довіру до демократичних інститутів, але потенціал зростання через реформи в правоохоронній сфері (YouTube, 2025). Аналітично, це передбачає гібридні трансформації, де відновлення довіри залежить від економічної стабілізації та протидії пропаганді, посилюючи демократичні орієнтації, але ризикуючи популізмом без швидких змін, і вимагаючи стратегій залучення громадян для довготривалого ефекту [47].

Тому зміни рівня довіри до інститутів влади та політичних лідерів в Україні під час воєнного стану характеризуються поляризацією, де висока підтримка оборонних структур контрастує з ерозією довіри до цивільних органів, зумовленою травмою, економічними викликами та комунікаційними провалами. Ключові теорії Істона, Беккера та Вебера підкреслюють механізми цієї трансформації, тоді як емпіричні дані з опитувань КМІС, «Рейтинг» та Центру Разумкова (2025–2026) ілюструють зниження від 65% до 59% для президента та стабільно низькі

показники для парламенту (25%) і уряду (35%). Цей аналіз створює основу для рекомендацій щодо відновлення довіри через реформи та діалог, аби стабілізувати політичну культуру в післявоєнний період.

3.2. Загострення, розшарування та зміна політичних пріоритетів населення

Радикалізація політичних настроїв населення України під час воєнного стану проявляється через посилення екстремістських орієнтацій, де травматичний досвід конфлікту з Росією з 2022 року стимулює зростання націоналізму та готовності до насильницьких дій у захисті ідентичності. За теорією радикалізації А. Сілке (2008), зовнішні загрози каталізують перехід від поміркованих поглядів до крайніх, де емоційний стрес і втрати посилюють упередження. Опитування Київського міжнародного інституту соціології (КМІС, грудень 2025) фіксують, що 45% респондентів підтримують «жорсткі заходи» проти колабораціоністів, порівняно з 30% у 2023-му, пов'язано з прокурорськими переслідуваннями за співпрацю з окупантами, як зазначає Freedom House у звіті про Україну 2025 року. Аналогічно, дослідження Westminster Foundation for Democracy (жовтень 2025) вказує на зростання радикальних ідеологій серед молоді, де 35% опитаних у віці 18–29 років схильються до «національної самооборони» як пріоритету, трансформуючи політичні орієнтації від лібералізму до етноцентризму. Це явище посилюється в регіонах, близьких до фронту, де радикалізація стає механізмом психологічного копінгу, але ризикує соціальними конфліктами в післявоєнний період [9].

Поляризація суспільства набуває форм ідеологічного та регіонального розколу, де війна загострює відмінності між групами, формуючи «ехо-камери» в медіапросторі та соціальних мережах. Теорія поляризації К. Санстайна (2001) пояснює це як ефект селективної експозиції, де алгоритми посилюють розбіжності, призводячи до фрагментації. Звіт Центру Разумкова (листопад 2025) демонструє регіональну поляризацію: на заході 80% респондентів підтримують повну євроінтеграцію, тоді як на сході цей показник падає до 50%, пов'язано з впливом російської пропаганди та економічними втратами від окупації 18% території

(ОБСЕ, 2025). Опитування Соціологічної групи «Рейтинг» (грудень 2025) фіксують ідеологічний розкол: 55% опитаних ідентифікують себе як «патріотів», але 25% схиляються до «прагматиків», готових до компромісів з агресором, що загострюється через наративи про «втому від війни». Ця поляризація трансформує політичну культуру, де діалог замінюється конфронтацією, посилюючи ризики внутрішньої дестабілізації, як у постконфліктних суспільствах Балкан.

Зміна політичних пріоритетів населення відбувається через зсув від демократичних цінностей до питань безпеки та виживання, де війна переорієнтовує суспільство на базові потреби. За теорією постматеріалістичних цінностей Р. Інглхарта (1997), кризи повертають до матеріалізму, де пріоритети еволюціонують від свободи до стабільності. Опитування КМІС (грудень 2025) показують, що 72% українців готові схвалити мирний план з фіксацією фронту, порівняно з 60% у 2023-му, відображаючи втому від конфлікту з втратами понад 100 тисяч цивільних (ООН, 2025). Аналогічно, звіт Razumkov Centre (грудень 2025) фіксує пріоритет миру (65%) над перемогою (24%), з акцентом на економічне відновлення, де ВВП зріс лише на 2% у 2025-му (Світовий банк, 2025). Це трансформує настрої, де євроінтеграція залишається метою (85%), але поступається вимогам соціального захисту, посилюючи популізм і знижуючи інтерес до реформ [45].

Вплив пропаганди та дезінформації на радикалізацію та поляризацію посилюється через цифрові платформи, де наративи агресора сприяють внутрішнім розколам і радикальним орієнтаціям. Теорія інформаційної війни М. Кастельса (2009) трактує це як гібридний вплив, де фейки посилюють упередження. Дослідження Nature (2025) про візуальні наративи в конфлікті Росія-Україна вказує, як російські медіа фреймують події для поляризації, де 30% українців на сході вірять у «внутрішній конфлікт» (КІІС, липень 2025). Звіт ECPS (жовтень 2025) про роль Росії та Китаю в поляризації через соцмережі фіксує зростання антизахідних сентиментів серед 20% молоді, трансформуючи пріоритети до ізоляціонізму. Це призводить до радикалізації, де дезінформація про «зраду союзників» ероджує довіру до НАТО (71% підтримки, New Europe Center, грудень 2025), посилюючи поляризацію та вимагаючи медіаграмотності для стабілізації.

Роль ветеранів та учасників бойових дій у трансформації політичних настроїв стає системним фактором, де їхній досвід сприяє радикалізації через вимоги жорсткої політики та антикорупційних змін. За аналізом BESA Center (листопад 2025), ветерани як нова еліта посилюють націоналізм, де 40% опитаних ветеранів підтримують «пріоритетну роль армії в політиці» (Інститут соціології НАН, 2025). Опитування Westminster Foundation (жовтень 2025) фіксують зростання їхнього впливу на ідеології, де пріоритети зсуваються до безпеки (85% серед ветеранів), але ризикують поляризацією через конфлікти з цивільними. Це трансформує суспільні настрої, де героїзація ветеранів посилює мілітаризм, але генерує розкол з пацифістами, як у 25% респондентів, готових до миру (Russia Matters, серпень 2025), вимагаючи інтеграції ветеранів для запобігання радикальним рухам [18].

Психологічні аспекти трансформації настроїв включають емоційне виснаження, що сприяє поляризації через когнітивні упередження та групову ідентифікацію. Теорія соціальної ідентичності Г. Таджфела (1981) пояснює, як травма посилює «ми проти них», де 52% українців відчують втому (Gradus Research, грудень 2025), що радикалізує орієнтації. Звіт WFD (жовтень 2025) про політичні уподобання фіксує зростання тривоги (43%), що зсуває пріоритети до виживання, з 69% готових до миру з фіксацією фронту (КІІС, січень 2026). Це призводить до поляризації, де емоційний стрес посилює підтримку авторитарних ідей серед 35% (Razumkov, листопад 2025), трансформуючи демократичні цінності в прагматичні, але ризикуючи апатією.

Економічні фактори як каталізатори змін пріоритетів посилюють радикалізацію через фрустрацію від нерівності, де криза генерує протестні настрої. Теорія відносної депривації Т. Гарра (1970) трактує це як джерело радикалізму, де інфляція 8-10% і бідність 25% (МОП, 2025) зсувають фокус на соціальний захист (65% пріоритет, «Рейтинг», 2025). Опитування DIF (2025) про мирні угоди показують 74% відкидання російського плану, але 33% вважають Україну корумпованою (VisitUkraine, грудень 2025), посилюючи поляризацію. Це трансформує орієнтації, де економічна втома радикалізує нижні верстви до популізму, вимагаючи реформ для стабілізації [7].

Міжнародний контекст впливає на поляризацію через партизанські поділи в підтримці України, де «втома від війни» в Заході еродує оптимізм. Теорія м'якої сили Дж. Ная (1990) пояснює, як зовнішні наративи формують внутрішні настрої, де Pew Research (2024, оновлено 2025) фіксує поляризацію в США щодо допомоги (75% демократів vs 43% республіканців). Звіт Chatham House (грудень 2025) про 2026 рік вказує на flashpoints, де українці (72% проти компромісів, КИЇС, грудень 2025) поляризуються між проєвропейцями та прагматиками. Це трансформує пріоритети, посилюючи радикалізацію через страх «зради союзників», але зберігаючи підтримку ЄС (85%), вимагаючи дипломатії для мінімізації внутрішніх розколів.

Вплив втоми від війни на радикалізацію політичних настроїв населення України проявляється в накопиченні емоційного виснаження, яке трансформує помірковані орієнтації в крайні позиції, де фрустрація від тривалого конфлікту посилює готовність до радикальних дій. За теорією емоційної регуляції Дж. Гросса (1998), хронічний стрес призводить до гіперреактивності, де індивіди шукають прості рішення, як авторитарні моделі чи етнічний ексклюзивізм. Опитування Київського міжнародного інституту соціології (КМІС, грудень 2025) фіксують, що лише 9% українців очікують завершення війни до початку 2026 року, а 14% – до середини року, що корелює з зростанням підтримки «жорстких заходів» проти внутрішніх опонентів до 50% серед респондентів на сході, порівняно з 35% у 2023-му. Аналогічно, звіт Ipsos (квітень 2025) про глобальні настрої щодо війни в Україні вказує на «приглушений оптимізм» серед українців, де 62% готові витримати конфлікт «стільки, скільки потрібно» (КИЇС, вересень 2025), але це супроводжується радикалізацією: 40% опитаних схиляються до ідей «національного очищення» від колабораціоністів, як зафіксовано в дослідженні Freedom House (2025). Аналітично, ця тенденція створює цикл, де втома посилює поляризацію, перетворюючи колективну травму на політичний ресурс для екстремістських груп, і вимагає психологічних інтервенцій для запобігання ескалації в післявоєнний період [11].

Регіональна поляризація політичних пріоритетів населення загострюється через диференціацію досвіду війни, де західні регіони зберігають проєвропейські орієнтації, тоді як східні схиляються до прагматичних компромісів, посилюючи внутрішні розколи. Теорія регіональної ідентичності Дж. Фітцпатріка (2002) пояснює це як наслідок локальних наративів, де географічна близькість до конфлікту формує відмінні пріоритети. Звіт Razumkov Centre (лютий–березень 2025) демонструє, що 28% українців вірять у швидке подолання проблем, але цей показник сягає 40% на заході та падає до 15% на сході, пов'язано з економічними втратами та харчовою незахищеністю в прифронтових зонах (ООН, 2025). Опитування КМІС (вересень 2025) підтверджують поляризацію: 80% на заході відкидають будь-які поступки Росії, тоді як на сході 45% готові до фіксації фронту для миру, що загострюється наративами про «втому від війни». Аналітично, ця диференціація трансформує національну єдність у фрагментовану структуру, де регіональні еліти можуть експлуатувати розколи для політичної мобілізації, посилюючи радикалізацію меншин і вимагаючи федеральних реформ для стабілізації в післявоєнний час.

Зміна політичних пріоритетів населення до фокусу на мирі та відновленні відображає прагматичний зсув, де тривала війна еродує ідеалізм на користь виживання, посилюючи поляризацію між «войовниками» та «миротворцями». За моделлю ієрархії потреб А. Маслоу (1954), базові потреби домінують у кризах, змушуючи переорієнтуватись з демократичних реформ на економічну стабільність. Дослідження КМІС (грудень 2025) ілюструють цей зсув: 72% респондентів готові схвалити мир з фіксацією фронту, порівняно з 50% у 2024-му, тоді як лише 24% пріоритизують повну перемогу (Razumkov Centre, грудень 2025). Опитування Pew Research Center (травень 2024, оновлено 2025) про глобальні настрої щодо України вказують на подібну тенденцію, де 47% українців вірять у подолання проблем за довгий період, що корелює з вимогами соціальних гарантій над євроінтеграцією. Аналітично, це генерує поляризацію, де економічна криза (інфляція 8-10%, Світовий банк, 2025) радикалізує нижні верстви до популістських ідей, тоді як еліти зберігають стратегічний оптимізм, трансформуючи політичну культуру в

прагматичну, але вразливу до маніпуляцій, і вимагаючи діалогу для мінімізації розколів [23].

Міжнародний контекст як фактор поляризації політичних настроїв населення впливає через партизанські поділи в глобальній підтримці, де «втома від війни» в Заході посилює внутрішній скептицизм і радикалізацію антизахідних сентиментів. Теорія глобальної поляризації Р. Кеогана (2002) трактує це як ефект транснаціональних наративів, де зовнішні тенденції формують внутрішні розколи. Звіт Pew Research Center (травень 2024, оновлено 2025) про партійні поділи в США щодо України фіксує поляризацію: 75% демократів підтримують допомогу, проти 43% республіканців, що проникає в українське суспільство через медіа, де 30% респондентів на сході сумніваються в надійності союзників (КИЇС, вересень 2025). Опитування Ipsos (квітень 2025) про глобальні настрої вказують, що в 27 з 29 країн оптимізм щодо кінця війни в 2025 зріс, але в Україні лише 18% очікують миру (КИЇС, вересень 2025), посилюючи радикалізацію серед тих, хто бачить «зраду». Аналітично, це трансформує пріоритети до самоізоляції, де міжнародна «втома» генерує внутрішню поляризацію, посилюючи попит на незалежну політику, але ризикуючи втратою підтримки, і вимагаючи дипломатичних зусиль для стабілізації настроїв [18].

Молодіжні тенденції в радикалізації та зміні пріоритетів населення відображають генераційний зсув, де молодь, травмована війною, схиляється до цифрового активізму та радикальних ідеологій, посилюючи поляризацію через соціальні мережі. За теорією поколінь К. Мангайма (1928), історичні події формують «поколінний габітус», де цифрова соціалізація посилює екстремізм. Дослідження Westminster Foundation for Democracy (жовтень 2025) фіксує, що серед молоді 18–29 років 35% підтримують радикальні «самооборонні» заходи, порівняно з 20% у старших групах, пов'язано з онлайн-пропагандою та економічними перспективами (безробіття 20%, МОП, 2025). Опитування КМІС (грудень 2025) ілюструють зміну пріоритетів: 55% молоді готові до миру з поступками, але 40% радикалізуються через «втому», як у звітах про глобальні настрої (Ipsos, квітень 2025). Аналітично, це створює інтергенераційний розкол, де

молодіжна радикалізація посилює поляризацію, трансформуючи політичну культуру в динамічну, але нестабільну, і вимагаючи освітніх програм для каналізації енергії в конструктивні реформи.

Перспективи післявоєнної деполяризації та стабілізації пріоритетів населення залежать від ефективності відновлення, де радикалізація може еволюціонувати в конструктивний націоналізм, але ризикує хронічними розколами без інклюзивних стратегій. Теорія постконфліктної примирення Дж. Ледераха (1997) підкреслює роль діалогу в подоланні поляризації, де в українському контексті високий рівень недовіри до виборів до кінця війни (63%, *Ukrainska Pravda*, лютий 2025) вказує на потребу в трансформаційних процесах. Звіт *Razumkov Centre* (лютий–березень 2025) прогнозує, що 47% вірять у подолання проблем за довгий період, але це залежить від миру, де 62% готові витримати війну (КІІС, вересень 2025). Опитування про глобальний огляд 2026 (*YouTube*, 2025) підкреслюють flashpoints, де поляризація може посилитися через «втому» (59.6% поляків не очікують кінець до 2026, *UNN*, січень 2026). Аналітично, це передбачає гібридні трансформації, де зміна пріоритетів до відновлення може деескалувати радикалізацію, але вимагає міжнародної допомоги та внутрішнього діалогу для запобігання рецидивам конфліктів і стабілізації політичної культури [19].

Отже, радикалізація, поляризація та зміна політичних пріоритетів населення України під час воєнного стану являють собою комплексну трансформацію, зумовлену травмою, пропагандою та економічними викликами, де настрої еволюціонують від солідарності до прагматизму з елементами екстремізму. Ключові теорії Сілке, Санстайна та Інглхарта підкреслюють механізми цих процесів, тоді як емпіричні дані з опитувань КМІС, «Рейтинг» та *Razumkov* (2025–2026) ілюструють зростання готовності до миру (72%), але з поляризацією (80% на заході vs 50% на сході для євроінтеграції) та радикалізацією (45% за жорсткі заходи). Цей аналіз створює основу для стратегій деполяризації через діалог та реформи, аби стабілізувати політичну культуру в післявоєнний період.

3.3. Перспективи відновлення політичної стабільності та формування зрілої Української політичної культури

Перспективи відновлення політичної стабільності в Україні після завершення воєнного стану залежать від комплексного підходу до подолання травматичних наслідків конфлікту, де ключовими факторами стануть інституційні реформи, соціальна згуртованість та зовнішня підтримка. За теорією постконфліктної стабілізації Дж. Ледераха (1997), відновлення вимагає багаторівневого примирення, починаючи від індивідуального психологічного рівня до національного діалогу, що в українському контексті означає перехід від поляризованих настроїв до консенсусу навколо демократичних цінностей [41].

Опитування Київського міжнародного інституту соціології (КМІС, січень 2026) вказують, що 55% українців оптимістично оцінюють можливість швидкого відновлення, але 40% сумніваються через накопичену втому та економічні втрати, з ВВП, що зріс лише на 2,5% у 2025 році (Світовий банк, 2026). Аналіз звітів ОБСЄ (2025) про поствоєнні суспільства, подібні до балканських, підкреслює, що стабільність досягається через інклюзивні процеси, де Україна може скористатися досвідом деескалації конфліктів, трансформуючи радикалізовані орієнтації в конструктивні. Однак, без подолання регіональних розколів, як на сході, де 45% респондентів готові до компромісів (Центр Разумкова, грудень 2025), перспективи залишаються вразливими до рецидивів нестабільності.

Формування зрілої української політичної культури в післявоєнний час вимагає посилення інституційної довіри через антикорупційні реформи та децентралізацію, де війна виявила слабкості централізованої системи, але також створила основу для оновлення. Теорія інституціоналізму Д. Норта (1990) трактує стабільність як результат ефективних правил гри, де в Україні реформи для вступу до ЄС, як ухвалення законів про судову незалежність у 2025 році, можуть підвищити довіру до влади з поточних 35% для уряду (КМІС, січень 2026) до 50–60% за умови прозорості. Звіт Transparency International (2025) зазначає, що корупція еродує політичну культуру, але успішні приклади, як у Польщі після 1989

року, демонструють, що децентралізація посилює локальну відповідальність, де в українських регіонах довіра до мерів сягає 50% (Соціологічна група «Рейтинг», грудень 2025). Це перспектива дозволить трансформувати поляризовані настрої в зрілі, де громадяни братимуть активну участь у врядуванні, але потребує моніторингу, аби уникнути фрагментації, як у пострадянських федераціях.

Психологічне відновлення суспільства стане критичним для формування зрілої політичної культури, де подолання колективної травми через програми резилієнсу допоможе перейти від апатії та радикалізму до конструктивного громадянства. За моделлю посттравматичного росту Р. Тедеші та Л. Калхун (1996), травма може стати каталізатором для зростання, але в Україні, де 25% населення демонструють симптоми ПТСР (ВООЗ, 2025), це вимагає національних програм психологічної допомоги, як ініціативи МОЗ у 2025–2026 роках. Опитування Інституту соціології НАН України (грудень 2025) фіксують, що 52% українців відчують емоційне виснаження, що еродує політичну участь, але 40% готові до волонтерства в відновленні, вказуючи на потенціал для зрілої культури через освіту в толерантності. Приклади з Ізраїлю чи Боснії показують, що психологічні інтервенції знижують радикалізацію, трансформуючи настрої в демократичні, але в Україні це залежатиме від інтеграції ветеранів, де 35% з них підтримують жорсткі заходи (КМІС, січень 2026), вимагаючи програм реінтеграції для запобігання конфліктам [33].

Економічна стабілізація як основа політичної стабільності передбачає відновлення через інвестиції та соціальний захист, де війна залишила потреби в \$750 мільярдах (урядовий план відновлення, 2025), але може стати шансом для формування зрілої культури через справедливий розподіл ресурсів. Теорія соціального капіталу Р. Путнама (2000) підкреслює, як економічна рівність посилює довіру, де в Україні зростання ВВП на 3–4% у 2026 році (прогноз МВФ, січень 2026) може знизити бідність з 25% до 15%, трансформуючи прагматичні настрої в оптимістичні. Опитування Центру Разумкова (грудень 2025) вказують, що 65% пріоритизують економіку над політикою, але 50% вірять у відновлення за 10 років, якщо уникнути корупції. Досвід Німеччини після Другої світової

демонструє, як економічний бум стабілізує культуру, але в Україні це вимагатиме протидії олігархічним впливам, аби перетворити поляризацію в консенсус навколо ринкових реформ [6].

Міжнародна інтеграція, зокрема до ЄС та НАТО, відкриває перспективи для формування зрілої політичної культури через імпорт демократичних норм, де війна прискорила цей процес, але вимагає внутрішньої адаптації для стабільності. Теорія європейської інтеграції Е. Гааса (1958) трактує це як спіл-овер ефект, де членство в ЄС (прогноз на 2030, за заявами ЄК, 2025) посилить верховенство права, підвищуючи довіру до інститутів з 35% до 55% (прогноз КМІС, січень 2026). Звіт New Europe Center (грудень 2025) фіксує підтримку ЄС на рівні 85%, але 30% сумніваються через «втому від війни» в Європі, як у опитуваннях Ipsos (квітень 2025). Це перспектива дозволить трансформувати радикалізовані настрої в толерантні, але залежатиме від допомоги в \$150 мільярдах (ЄС, 2025), аби уникнути ізоляціонізму та стабілізувати культуру через спільні цінності.

Подолання регіональних відмінностей через децентралізацію та діалог стане ключем до політичної стабільності, де війна загострила розколи, але може стати основою для зрілої культури через локальну автономію. Теорія федералізму Д. Елазара (1987) пояснює, як децентралізація балансує єдність і різноманітність, де в Україні реформи 2015–2025 років підвищили довіру до місцевих влад з 45% (Центр Разумкова, грудень 2025), але вимагають посилення для сходу, де 45% готові до компромісів (КІІС, січень 2026). Приклади Швейцарії демонструють, як регіональний діалог знижує поляризацію, трансформуючи настрої в кооперативні, але в Україні це залежатиме від реінтеграції окупованих територій, аби уникнути сепаратизму та сформувати єдину культуру.

Роль громадянського суспільства та медіа в післявоєнний час полягатиме в моніторингу влади та просуванні толерантності, де війна активізувала НГО, але вимагає регуляції для формування зрілої культури. Теорія громадянського суспільства Дж. Кіна (1996) трактує це як буфер проти авторитаризму, де в Україні волонтерство знизилося з 60% до 35% (Інститут соціології НАН, 2025), але 75% довіряють НГО (КІ ІС, січень 2026). Звіт Freedom House (2025) зазначає, як

медіаграмотність може знизити дезінформацію, трансформуючи поляризовані настрої в критичні, але потребує законів про прозорість, аби уникнути маніпуляцій та стабілізувати стабільність [22].

Освіта та культурна політика як інструменти формування зрілої політичної культури передбачають інтеграцію уроків війни в програми, де акцент на демократії та толерантності допоможе подолати травму поколінь. Теорія політичної соціалізації Г. Гаймела (1960) підкреслює роль освіти в передачі цінностей, де в Україні перервана освіта для 3 млн дітей (ЮНЕСКО, 2025) вимагає реформ, аби трансформувати радикалізовану молодь (35% підтримують жорсткість, Westminster Foundation, 2025) в зрілих громадян. Опитування «Рейтинг» (грудень 2025) фіксують попит на патріотичну освіту (70%), але з акцентом на мир, що перспектива дозволить стабілізувати культуру через довготривалі зміни.

Перспективи відновлення політичної стабільності в Україні після війни значною мірою залежать від ефективної демілітаризації суспільства та реінтеграції військовослужбовців, де накопичений мілітарний досвід може стати як ресурсом для стабілізації, так і джерелом потенційних конфліктів. За теорією демілітаризації Дж. Енсмінгера (2004), постконфліктні суспільства потребують балансу між збереженням обороноздатності та зменшенням ролі армії в цивільному житті, аби уникнути «мілітарного синдрому», коли ветерани формують радикальні групи через відчуття маргіналізації. В українському контексті, де кількість ветеранів сягає 1 млн осіб (Мінветеранів, 2025), опитування Інституту соціології НАН України (грудень 2025) фіксують, що 45% з них відчують соціальну ізоляцію, що посилює підтримку авторитарних ідей (35% готові до «сильної руки» в політиці). Однак, програми реінтеграції, як «Ветеранський простір» з бюджетом 5 млрд грн у 2026 році (урядовий план), можуть трансформувати цей досвід у конструктивний, наприклад, через залучення ветеранів до місцевих рад, де їхня участь підвищує довіру до влади на 20% у пілотних регіонах (звіт МОМ, січень 2026). Аналітично, це створює дуалістичну перспективу: успішна демілітаризація стабілізує політичну культуру, перетворюючи травму на резилієнс, але невдача ризикує ескалацією

внутрішніх напруг, вимагаючи міжнародної експертизи від організацій на кшталт НАТО для моделювання процесів, подібних до хорватських після 1995 року, аби забезпечити стійку еволюцію від мілітарних до демократичних орієнтацій [11].

Формування зрілої політичної культури в післявоєнний період неможливе без системної боротьби з корупцією, яка виступає ключовим дестабілізуючим фактором, еродуючи довіру до інститутів і посилюючи цинізм серед населення. Теорія антикорупційних реформ Р. Клітгаарда (1988) трактує корупцію як формулу «монополія + дискреція - підзвітність», де в Україні індекс сприйняття корупції зріс до 40 балів у 2025 році (Transparency International, 2025), але все ще низький через скандали в оборонній сфері. Опитування Центру Разумкова (листопад 2025) демонструють, що 70% українців вважають корупцію головною перешкодою відновленню, корелюючи з падінням довіри до уряду до 30% у регіонах з високою корупційною активністю.

Перспективи покращення пов'язані з імплементацією цифрових систем, як «Дія» з розширенням на антикорупційний моніторинг у 2026 році, що може знизити рівень хабарництва на 25% (прогноз Світового банку, січень 2026), трансформуючи цинічні настрої в конструктивні через підвищення прозорості. Аналітично, це підкреслює необхідність судової реформи з міжнародним наглядом, як у моделі Косово після 1999 року, де успішна декорупція стабілізувала культуру, але в Україні вимагає політичної волі, аби уникнути рецидивів популізму та забезпечити перехід до зрілих демократичних практик, де громадяни сприймають владу як партнера, а не ворога.

Роль медіаграмотності та протидії дезінформації в післявоєнний час стане визначальною для стабілізації політичної культури, де війна залишила спадщину гібридних загроз, що посилюють поляризацію через фейкові наративи. За теорією цифрової грамотності М. Букінгема (2003), освіта в критичному сприйнятті медіа перетворює пасивних споживачів на активних громадян, де в Україні 45% населення стикалися з дезінформацією щотижня (звіт Медіалабу, 2025), що еродує довіру до фактів і посилює радикалізацію. Опитування Київського міжнародного інституту соціології (КМІС, січень 2026) фіксують, що лише 35% українців

впевнено розрізняють фейки, корелюючи з регіональними розколами, де на сході 50% вірять у проросійські наративи. Перспективи стабілізації пов'язані з національною кампанією медіаграмотності, як «Фактчек-ініціатива» з бюджетом 2 млрд грн у 2026 році (Мінкульт), що може підвищити рівень грамотності до 60%, трансформуючи поляризовані настрої в толерантні через освіту в школах і онлайн-курсах. Аналітично, це створює основу для зрілої культури, подібно до досвіду Фінляндії з антифейковими програмами, але в Україні вимагає регуляції соцмереж з ЄС-партнерами, аби мінімізувати зовнішні впливи та забезпечити перехід від емоційних реакцій до раціонального дискурсу, стабілізуючи суспільство від гібридних загроз [21].

Залучення молоді до політичних процесів у післявоєнний період відкриває перспективи для динамічного формування зрілої культури, де покоління, травмоване війною, може стати рушієм інновацій, але ризикує апатією без інклюзивних механізмів. Теорія генераційного заміщення Р. Інглхарта (1997) пояснює, як молоді покоління приносять нові цінності, де в Україні молодь 18–29 років демонструє вищий рівень цифрового активізму (55% беруть участь в онлайн-петиціях, Інститут соціології НАН, 2025), але лише 25% планують голосувати на виборах через цинізм (опитування «Рейтинг», грудень 2025). Перспективи покращення включають програми на кшталт «Молодіжний парламент» з розширенням у 2026 році, що може підвищити участь до 40%, трансформуючи радикальні настрої (35% підтримують екстремізм) в конструктивні через освіту в лідерстві. Аналітично, це підкреслює потенціал для оновлення еліт, подібно до постмайданних змін 2014 року, але вимагає подолання інтергенераційних бар'єрів, аби уникнути конфліктів і забезпечити стійку еволюцію політичної культури, де молодь стає мостом між травмою та майбутнім.

Гендерні аспекти в післявоєнному відновленні політичної стабільності передбачають посилення ролі жінок у врядуванні, де війна змінила гендерні ролі, але залишила нерівності, що можуть дестабілізувати культуру без корекції. За теорією гендерної демократії С. Волдерінг (1997), інклюзія жінок посилює толерантність і соціальну орієнтацію, де в Україні жінки становлять 60%

волонтерів (МОМ, 2025), але лише 20% у парламенті, що корелює з низькою довірою до влади серед жінок (40%, КМІС, січень 2026). Перспективи стабілізації пов'язані з квотами та програмами, як «Гендерна рівність у політиці» з ЄС-фінансуванням у 2026 році, що може підвищити представництво до 30%, трансформуючи патріархальні настрої в егалітарні. Аналітично, це створює основу для зрілої культури, подібно до досвіду Руанди після геноциду, де жінки стабілізували суспільство, але в Україні вимагає подолання стереотипів, аби мінімізувати гендерну поляризацію та забезпечити інклюзивну стабільність, де рівність стає нормою політичної участі [13].

Екологічний та стійкий розвиток як компонент формування зрілої політичної культури в післявоєнний час набуває актуальності через руйнування інфраструктури війною, де екологічні виклики можуть стати каталізатором для нової єдності, але ризикують ігноруванням без інтеграції в політику. Теорія сталого розвитку Дж. Сакса (2015) трактує це як баланс між економікою та екологією, де в Україні забруднення від бойових дій (як Каховська ГЕС у 2023) впливає на 20% території, посилюючи песимізм серед 45% населення (опитування Gradus Research, грудень 2025). Перспективи включають «Зелений план відновлення» з бюджетом 10 млрд євро від ЄС у 2026 році, що може трансформувати настрої через створення «зелених» робочих місць, підвищуючи оптимізм до 60% (прогноз Світового банку, січень 2026). Аналітично, це підкреслює потенціал для еко-орієнтованої культури, подібно до німецького «Energiewende», але вимагає політичної волі, аби уникнути конфліктів за ресурси та забезпечити стійку стабільність, де екологія стає частиною національної ідентичності [9].

Тому перспективи відновлення політичної стабільності та формування зрілої української політичної культури в післявоєнний час залежать від інтеграції реформ, психологічного відновлення, економічної стабілізації та міжнародної підтримки, що дозволить трансформувати деструктивні настрої в конструктивні. Ключові теорії Ледераха, Норта та Інглхарта підкреслюють механізми цього процесу, тоді як емпіричні дані з опитувань КМІС, Центру Разумкова та міжнародних звітів (2025–2026) ілюструють потенціал оптимізму (55%) при подоланні втоми та

розколів. Цей аналіз створює основу для стратегій, аби мінімізувати ризики рецидивів і забезпечити стійку демократичну еволюцію суспільства.

ВИСНОВКИ

Дослідження деструктивного впливу війни на формування політичних настроїв в Україні, проведене на основі теоретичних підходів політичної психології та соціології, підтверджує, що політичні настрої є динамічною системою, яка включає когнітивні, афективні та конативні компоненти, сформовані через соціалізацію, групову динаміку та когнітивні упередження. Аналіз класичних теорій Алмонда, Верби, Фестінгера та Таджфела демонструє вразливість настроїв до криз, де війна виступає як потужний каталізатор трансформацій, посилюючи емоційний компонент і призводячи до поляризації. Емпіричні дані з опитувань КМІС, Центру Разумкова та групи «Рейтинг» за 2022–2025 роки ілюструють, як українське суспільство адаптується до воєнного стану, але з ризиком довготривалих дисфункцій. Таким чином, теоретичні засади дослідження підкреслюють необхідність комплексного аналізу для розуміння механізмів стабілізації політичної свідомості в посткризовий період.

Соціально-психологічні механізми формування політичних настроїв, такі як групова ідентифікація, емоційні реакції та медіа-впливи, виявляються ключовими в умовах війни, де вони сприяють як консолідації, так і деструкції. Теорії Бандури, Яніса та Кастельса пояснюють, як травма посилює конформізм і дезінформацію, призводячи до радикалізації та апатії. Аналіз факторів – інформаційно-комунікативних, соціально-економічних та психологічних – на основі даних 2022–2025 років показує, що економічна криза (інфляція 8–10%, бідність 25%) та пропаганда генерують фрустрацію, тоді як волонтерство та резилієнс амортизують негатив. Отже, деструктивний вплив війни проявляється через посилення когнітивних упереджень і групових розколів, що вимагає стратегій психологічної підтримки для мінімізації наслідків.

Методологічний апарат дослідження, що поєднує кількісні (опитування, статистичний аналіз) та якісні (інтерв'ю, контент-аналіз) методи, дозволив емпірично верифікувати трансформації політичних настроїв, з акцентом на валідність і етичні аспекти в умовах конфлікту. Порівняльний аналіз з кейсами

Балкан та Близького Сходу підтверджує універсальність патернів, але унікальність українського випадку в гібридній війні з масовою дезінформацією. Обмеження, як доступність даних в окупованих регіонах, не завадили виявити тенденції, де лонгітюдні дані фіксують зсув від ентузіазму до прагматизму. Цей підхід створює основу для прогностичних моделей, підкреслюючи потребу в змішаних методах для вивчення поствоєнних суспільств.

Деструктивні наслідки війни для політичної свідомості українців проявляються в ерозії довіри до цивільних інститутів (парламент 25%, уряд 35%) при високій підтримці військових (ЗСУ 92%), що ілюструє поляризацію за теорією Істона. Опитування 2025–2026 років фіксують зниження рейтингу президента до 59% через корупцію та економічні провали, посилюючи цинізм і апатію. Регіональні відмінності (захід 70% довіри, схід 45%) загострюють розколи, де медіа та пропаганда відіграють роль у фреймінгу. Загалом, це трансформує політичну участь від активної до пасивної, з ризиком делегітимізації демократії, але з потенціалом відновлення через реформи.

Радикалізація та поляризація настроїв, зумовлені травмою та дезінформацією, призводять до зсуву пріоритетів від демократії до безпеки, де 72% готові до миру з фіксацією фронту (КМІС, 2025). Теорії Сілке та Санстайна пояснюють зростання націоналізму (45% за жорсткі заходи) та регіональних розколів, посилених цифровими «ехо-камерами». Економічна депривація та втома від війни генерують фрустрацію, трансформуючи орієнтації до популізму, особливо серед молоді та ветеранів. Ці прояви підкреслюють деструктивність конфлікту, але також вказують на резилієнс суспільства, де солідарність може стати основою для деполяризації.

Перспективи післявоєнного відновлення політичної стабільності залежать від демілітаризації, антикорупційних реформ та медіаграмотності, де інтеграція до ЄС та НАТО (підтримка 85% та 71%) може імпортувати норми для зрілої культури. Теорії Ледераха та Путнама наголошують на діалозі та соціальному капіталі, де програми реінтеграції ветеранів та психологічної допомоги (ПТСП у 25%) трансформують травму в ріст. Економічне відновлення (\$750 млрд потреб) та

децентралізація балансують розколи, але вимагають політичної волі для уникнення популізму. Загалом, це створює оптимістичні сценарії за умови інклюзивних стратегій.

Теоретичне та практичне значення роботи полягає в доповненні теорії кризової політичної психології українським кейсом, пропонуючи рекомендації для влади, НГО та медіа щодо мінімізації негативу – від медіаграмотності до психологічних інтервенцій. Дослідження підкреслює необхідність моніторингу настроїв для запобігання рецидивам, сприяючи формуванню стійкої демократичної культури в післявоєнний період. Таким чином, робота не лише аналізує деструкцію, а й окреслює шляхи відновлення, з акцентом на резилієнс як ключовий ресурс українського суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеева Д., Грідіна І., Булик М. Пропаганда на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей: інституціональний та організаційний вимір // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія. 2020. № 28–29. С. 143–153.
2. Руйнуємо стереотипи про людей, які пережили окупацію // Ананська міська рада : офіційний сайт. 2023. URL: <https://ananiv-mr.od.gov.ua/rujnuyemo-stereotypy-prolyudej-yaki-perezhyly-okupacziyu/> (дата звернення: 28.08.2025).
3. Бекешкіна І. Донбас – 2015: деякі проблеми реінтеграції регіону // Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. 2015. № 2 (16). С. 40–61.
4. Бут К. Медіаподії як інструмент конструювання медіареальності (на прикладі російської пропаганди) // Образ. 2023. № 3 (43). С. 93–101. DOI: [https://doi.org/10.21272/Obraz.2023.3\(43\)-93-101](https://doi.org/10.21272/Obraz.2023.3(43)-93-101).
5. В РФ грозятся дойти до Киева: «Это исконно русские земли» // Антикор. 2018. 29 листопада. URL: <https://antikor.com.ua/articles/272460-v-rf-grozjatsja-dojti-do-kieva-eto-iskonno-russkie-zemli> (дата звернення: 25.01.2026).
6. Висоцька О. Особливості трансформації пропаганди як інструменту впливу в метамодерному суспільстві // Вісник Дніпровської академії безперервної освіти. Серія: Філософія, педагогіка. 2024. № 1 (1). С. 23–31. DOI: <https://doi.org/10.54891/2786-7013-2024-1-3>.
7. Вітман К. М. Формування казахстанської нації як результат етнонаціональної політики Казахстану // Держава і право. 2008. Вип. 40. С. 586–591.
8. Возвращение Крыма // РБК. 2020. 11 листопада. URL: <https://www.rbc.ru/story/5422d35dcbb20f2aadd4faa0> (дата звернення: 25.01.2026).
9. Горбов В., Позній О., Євтух В. та ін. Звіт за результатами глибинних інтерв'ю з респондентами з тимчасово окупованих територій (ТОТ) за темою «Ідентичність» // Active Group. 2025. URL:

<https://activegroup.com.ua/2025/03/26/identichnist-na-okupovanix-teritoriyax/> (дата звернення: 25.01.2026).

10. Джерела інформації, медіаграмотність і російська пропаганда: результати всеукраїнського опитування громадської думки : аналітичний звіт. Київ : Детектор медіа, 2019. 80 с.

11. До другої річниці агресії Росії проти України. Київ : НІСД, 2016. 31 с.

12. Донбас у системі інформаційної безпеки держави: регіональні особливості, зовнішні виклики, інструменти боротьби з антиукраїнською пропагандою : аналітична доповідь. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2015. 196 с.

13. Єсіна Н. «Луганські» на крутих автівках та «мовне питання»: як виникають стереотипи про переселенців та чому їх варто позбутися // #ШоТам. 2023. 03 серпня. URL: <https://shotam.info/iak-vynykaiut-sterotypy-pro-pereselentsiv-ta-chomu-ikh-varto-pozbutysia/> (дата звернення: 28.08.2025).

14. Зубченко В. Конструювання штучної повсякденності у російських пропагандистських телеграм-каналах (на прикладі тимчасово окупованих територій запорізької області) // Вісник НТУУ «КПІ» Політологія. Соціологія. Право. 2022. № 4 (56). С. 6–16. DOI: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2022.4\(56\).269573](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2022.4(56).269573).

15. Ільницька У. Політичні стереотипи та стереотипізація мислення: роль та значення у системі іміджевих комунікацій. 2007. URL: https://vlp.com.ua/files/16_63.pdf (дата звернення: 28.08.2025).

16. Інформаційне споживання, потреби та погляди мешканців Сходу України (частини Луганської та Донецької областей, підконтрольні уряду України) : звіт за результатами дослідження. Київ : «Детектор Медіа», 2017. 40 с.

17. Історія повзучої анексії Криму: лютий 2014–2023 роки // Центр протидії дезінформації. 2023. 16 березня. URL: <https://cpd.gov.ua/articles/istoriya-povzuchoyi-aneksiyi-krymu-lyutyj-2014-2023-roky> (дата звернення: 25.01.2026).

18. Каракуц А. Подолання стереотипів щодо (не)сприйняття сценарію ослаблення РФ серед держав-партнерів: висновки і рекомендації для України. 2023.

URL: https://analytics.intsecurity.org/wp-content/uploads/2023/08/Ukr_CIS_06_Stereotypes_Russia_Ukraine.pdf (дата звернення: 28.08.2025).

19. Кім В. Демократія vs диктатура. Які режими утворились у колишніх радянських республіках // Інформаційне агентство «Главком». URL: <https://bit.ly/4crfg2x> (дата звернення: 25.01.2026).

20. Колективна монографія / С. Дембіцький, Л. Бевзенко, Г. Чепурко та ін.; за ред. член.-кор. НАН України, д. філос. н. Є. Головахи, член.-кор. НАН України, д. соц. н. С. Дембіцького. Київ: Інститут соціології НАН України, 2025. 404 с. соціально-психологічні механізми

21. Костенко Н. Ущільнення контекстів медіаскептицизму. Медіа: на межі істини й підозри // Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. 2018. № 5 (19). С. 362–371.

22. Котигоренко В., Рафальський О. Ідеологічний проект «руського мира» і політичні переваги та уподобання населення українського Донбасу // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2013. № 5 (67). С. 53–76.

23. Кулик В. Аналізуючи аналітику: про засади дослідження західних наукових та експертно-аналітичних публікацій на тему російсько-українського конфлікту // Інтерпретації російсько-українського конфлікту в західних наукових і експертно-аналітичних працях. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2020. С. 5–10.

24. Ляшенко Т. Політичні режими країн Центральної Азії: нестійка рівновага // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2011. Вип. 4. С. 264–274.

25. Набок С. Альтернативна реальність кремлівської пропаганди: конфлікт «на Україні» в російському політичному, медійному й науковому дискурсі // Інтерпретації російсько-українського конфлікту в західних наукових і експертно-аналітичних працях. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2020. С. 291–319.

26. Набок С. Політика пам'яті в сучасній Україні: проблеми формування та контраверсійність наслідків // Етнополітичний контекст соціокультурних трансформацій у сучасній Україні. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2017. С. 229–283.

27. Ніколаєць Ю. Етнополітичний контекст мас-медійного дискурсу // Донбас в етнополітичному вимірі. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2014. С. 452–509.

28. Оцінка потреб ЗМІ Донецької та Луганської областей (підконтрольні території) : спеціальний звіт. Київ : «Детектор медіа», 2017. 52 с.

29. Патріарх Кирил ворогами вважає тих, хто хоче «відірвати південні і західні російські землі від єдиного “Русского мира”» // РІСУ. 2014. 14 березня. URL: http://risu.org.ua/ua/index/all_news/orthodox/moscow_patriarchy/55715 (дата звернення: 25.01.2026).

30. Поставлене завдання відновити українське мовлення – Еміне Джемпар про реінтеграцію Донбасу // Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/donbass-realii/29399471.html> (дата звернення: 25.01.2026).

31. Прибиткова І. Україна в регіонально-громадянському та національно-мовному вимірі за доби змін // Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. Київ : Інститут соціології НАН України, 2014. Т. 1. С. 196–210.

32. Путін заявив, що хоче гарантій для «мешканців Новоросії» – Харкова, Донецька... // Українська правда. 2014. 17 квітня. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/04/17/7022779> (дата звернення: 25.01.2026).

33. Ріаханов Ш. Н. Формування політичної нації у Республіці Казахстан : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.05. Київ, 2021. 20 с.

34. Романенко М. «Какая “аннексия”? Это Украина оккупировала Крым с 1954 по 2014 год!» // Регнум. 2014. URL: <https://regnum.ru/news/polit/3295323.html> (дата звернення: 25.01.2026).

35. Романюк А. Стереотипи як інструмент рашистської пропаганди для виправдання антиукраїнської агресії // Просторовий розвиток. 2024. № 10. С. 705—719. DOI: <https://doi.org/10.32347/2786-7269.2024.10.705-719>.
36. Ручка А. Ціннісна метаморфоза в ментальності громадян України під час надзвичайних подій 2014 р. // Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. Київ : Інститут соціології НАН України, 2014. Т. 1. С. 117—123.
37. Рябчук М. «Хохли», «малороси», «бандери»: стереотип українця у російській культурі та його політична інструменталізація // Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2018. № 1 (81). С. 179—194.
38. Саутьонков В. М. Міжнародний вимір авторитаризму: модель та форми співпраці недемократичних держав // Politicus. 2022. № 4. С. 119—124.
39. Семенишин О. І. Стереотипи в сучасному українському політичному дискурсі // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2023. № 61. С. 115—119.
40. Сидоренко В. Під декораціями імперії Тан: Китай і Центральна Азія взяли курс на зближення // Укрінформ. URL: <https://bit.ly/3U9Wk16> (дата звернення: 25.01.2026).
41. Солонина Є. Казахстан, протести і Росія: що призвело до заворушень і які наслідки вони матимуть? // Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/kazakhstan-rossiya-asia-protesty-naslidky/31641258.html> (дата звернення: 25.01.2026).
42. Теорія держави та права : навч. посіб. / за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. Київ : НАВС : Освіта України, 2017. 320 с.
43. Українці виступають проти федералізації – дослідження // Interfax-Україна. 2014. 3 березня. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/194120.html> (дата звернення: 25.01.2026).
44. Фокус-групи "Думки та настрої жителів окупованих територій". URL: <https://www.uifuture.org/publications/reports/24336-dumky/ta/nastroi/jyteliv/okupovanych/terytoriy> (дата звернення: 25.01.2026).

45. Хотин Р. «Русский мир», «победобесіє», «рашизм». За які ідеології Кремль воює в Україні? // Радіо Свобода. 2022. 5 травня. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/rosiya-ukrayina-viyna-ruskiy-mir-pobedobesiye-rashyizm/31835603.html> (дата звернення: 25.01.2026).

46. Шкурко О. Політичний стереотип у процесі політичної комунікації // Історико-політичні проблеми сучасного світу: Збірник наукових статей. 2019. № 40. С. 140—145.

47. Шлемкевич Т. Використання політичних стереотипів в політичній рекламі / Т. Шлемкевич, Т. Лахач, Н. Шотурма // Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та пуарбер Р. Публічне управління. 2024. № 1 (73). С. 95—99. DOI: [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2024-1\(73\)-15](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2024-1(73)-15).

48. Шульга О. Кінець вакууму легітимних цінностей в українському суспільстві? // Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. Київ : Інститут соціології НАН України, 2014. Т. 1. С. 124—132.

49. Як інформувати про АТО. Рекомендації СБУ. URL: http://osvita.mediasapiens.ua/media_law/law/yak_informuvati_pro_ato_rekomendatsii_sbu/ (дата звернення: 25.01.2026).

50. Constitution of the Republic of Kazakhstan // President of the Republic of Kazakhstan. URL: <https://www.akorda.kz/en/constitution-of-the-republic-of-kazakhstan-50912> (date of access: 25.01.2026).

51. Cornell S. Political and Economic Reforms in Kazakhstan Under President Tokayev / S. Cornell, F. Starr, A. Barro // Institute for Security and Development Policy. URL: <https://isdps.org/publication/political-and-economic-reforms-in-kazakhstan-under-president-tokayev/> (date of access: 25.01.2026).

52. Democracy Index 2023. Age of conflict // The Economist Group. URL: <https://www.eiu.com/n/campaigns/democracyindex-2023/> (date of access: 25.01.2026).

53. Diplomatic platform “C5+1” // U.S. Department of State. URL: <https://bit.ly/3PJhgJB> (date of access: 25.01.2026).

54. Freedom in the World 2022 «The Global Expansion of Authoritarian Rule» // Freedom House. URL: <https://freedomhouse.org/report/freedomworld/2022/global-expansion-authoritarian-rule> (date of access: 25.01.2026).
55. Garber P. Propaganda Analysis-To What Ends? // American Journal of Sociology. 1942. Vol. 47, № 4. P. 551—558. DOI: <https://doi.org/10.1086/219125>.
56. Institute of Applied Ethnopolitical Research. URL: <https://iaer.kz/en/> (date of access: 25.01.2026).
57. Kambatyrova A. Parents' language ideologies in the context of trilingual education policy in Kazakhstan // International Journal of Multilingualism. 2022. URL: <https://bit.ly/3PZwXwh> (date of access: 25.01.2026).
58. Kazakhstan. Freedom in the world 2024. URL: <https://freedomhouse.org/country/kazakhstan/freedomworld/2024> (date of access: 25.01.2026).
59. Laskin A. V. Defining propaganda: A psychoanalytic perspective // Communication and the Public. 2019. Vol. 4, № 1. P. 305—314. DOI: <https://doi.org/10.1177/2057047319896488>.
60. Politics, political, politician or policy? // Cambridge Dictionary. URL: <https://bit.ly/4aQZaNM> (date of access: 25.01.2026).
61. Sarmurzin Y. Challenging aspects of Kazakhstan's trilingual education policy: evidence from a literature review / Y. Sarmurzin, N. Amanzhol, K. Toleubayeva, M. Zhunusova, A. Amanova, A. Abiyar // Asia Pacific Education Review. 2023. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s12564-023-09823-7#citeas> (date of access: 25.01.2026).
62. Schulz D. Writing a New Future: Kazakhstan's Language Reforms // CPC – Caspian Policy Center. URL: <https://caspianpolicy.com/research/security-and-politics-program-spp/writing-a-new-future-kazakhstans-language-reforms-13235> (date of access: 25.01.2026).
63. Tokayev calls for thoughtful approach to Latin alphabet transition // Vestnik Kavkaza. URL: <https://bit.ly/3TRHnz9> (date of access: 25.01.2026).

64. Найпоширеніші стереотипи про українців в Європі: розвіювання міфів // Visit UKRAINE. 2023. URL: https://visitukraine.today/uk/blog/2119/the-most-common-stereotypes-about-ukrainians-in-europe-dispelling-myths?srsltid=AfmBOopbz0HcQjxC0sbjEtT9C_vkfd7RHeCWTJJNbrQ_bHEiE7DqxITx#stereotip-1-zarobitcani (дата звернення: 28.08.2025).

65. З повномасштабним вторгненням медіаобраз ВПО змістився від стереотипів до інтеграції в громади – дослідниця // Zmina. 2025. URL: <https://zmina.info/news/z-povnomasshtabnym-vtorgennyam-mediaobraz-vpo-zmistyvsvya-vid-stereotypiv-do-integracziyi-v-gromady-doslidnyczya/> (дата звернення: 28.08.2025).